



ע ו ר ד : ש ל מ ה ג ו ר

רשימת משתתפים:

פרופ' משה ארנס, שר הביטחון לשעבר
הה"כ ד"ר יוסי ביילין, הכנסת
הה"כ נעמי בלומנטל, הכנסת
הרב אהוד בנדל, נשיא התנועה המסורתית
עו"ד שלמה גור, מכון ון ליר בירושלים
מר שמחה דיניץ, יו"ר הסוכנות היהודית לשעבר
הרב ריצ'רד אשר הירש, מזכ"ל האיגוד העולמי ליהדות מתקדמות
הרב ישראל מאיר לאו, הרב הראשי לישראל
הה"כ פרופ' אלכס לובוצקי, הכנסת
הרב שמחה מירון, עו"ד, ירושלים
פרופ' יעקב נאמן, שר האוצר
הה"כ חנן פורת, הכנסת
פרופ' דב פרימר, רב ועו"ד, ירושלים
ד"ר שמשון צלניקר, ראש מכון ון ליר בירושלים
הרב ישראל רחן, ראש מינהל הגיוור ברבנות הראשית
הרב ד"ר נפתלי רוטנברג, מכון ון ליר בירושלים

מנשה רוז - מנחה

עורכת מפיקה: שרה סורני

עיצוב והפקה: סטודיו קו גרף, ירושלים
© תשנ"ח, מכון ון ליר בירושלים
© 1998. The Van Leer Jerusalem Institute

פתח דבר

הקובץ שלפנינו, ראשון בסדרה, עוסק באחת מהסוגיות החשובות העומדות על סדר היום של העם היהודי ושל החברה הישראלית ושלמותם בעשורים האחרונים: בישראל הפיצול הדתי-חברתי כבר יצר קיטוב קשה בעל פוטנציאל לאלימות, וכעת הוא מאיים על המשך הקשר שבין העם היושב בציון לבין קהילות ישראל בפזורה ועל מרקם היחסים ביניהם.

עניינים אלה מחייבים דיון ציבורי מושכל וחיפה עמוקה של מקבלי ההחלטות על מנת לטפל בדחיפות במוקדי המתח החברתיים. חיפה כזאת, ומתן הזדמנות לשיח ציבורי עירני, המערב את ה"שחקנים" העיקריים בקונפליקט, הוא אתגר שמכון ון ליר בירושלים נטל על עצמו מיום היווסדו: המחויבות לעורר, להתסיס ולספק בימה לדיון ציבורי לכוחות חברתיים, שלא תמיד זוכים לחשיפה ולבימה נאותה, היא מעקרונות העשייה של המכון.

בימת ון ליר לשיח ציבורי תאפשר טיפול בנושאי חברה, מדינה ותרבות כמו: יחסי דת ומדינה, יחסי יהודים-ערבים בארץ ובאזור ושאר הסוגיות האתיות, החברתיות והכלכליות המעיקות שחייבות לצאת מתחום המחקר והעיון אל הספירה הציבורית כדי לזכות בתשומה ציבורית-דמוקרטית נאותה. פרסומי בימה זו יהוו תרומה נוספת וייחודית להעשרת חיי התרבות והדיון הציבורי בישראל.

צוות המשתתפים ביום העיון בנושא "ישראל והתפוצות – על פרשת דרכים" (שהתקיים ביום 10.2.1998), מייצג קשת רחבה של דעות, עמדות פוליטיות-חברתיות ואינטרסים פרטיקולריים הנוגעים בשאלה שלפנינו. שר האוצר, פרופ' יעקב נאמן, שישב בראש הוועדה שדנה בסוגיית הגיור הציג את התהליך ואת המאמץ למציאת פשרה וליישוב מקצת המחלוקות הבווערות. הרב הראשי לישראל, ישראל מאיר לאו, הציג את עמדת הרבנות, וכמוהו עשו גם המשתתפים נציגי התנועה הרפורמית והקונסרבטיבית ואחרים, איש-איש משנתו ויעדיו החברתיים.

הבאנו את עמדות המשתתפים כפי שבאו לביטוי ביום העיון בדרכם ובסגנונם. הדברים הינם על דעת אומריהם בלבד ואינם מייצגים את עמדת המכון.

ד"ר שמשון צלניקר
ראש מכון ון ליר בירושלים

המלצות הוועדה
בנושא הגיור

פרופ' יצקב נאמן

יר"ר: עו"ד שלמה גור

לאחר התלבטויות לא מעטות – בגלל היקפו הרחב של הנושא, החלטנו להתמקד באספקטים ציבוריים של יחסי ישראל והתפוצות, ובהשלכות הצעת חוק ההמרה והמלצות ועדת נאמן.

כמה ציוני דרך הובילו להקמת הוועדה. הסטטוס קוו בענייני גיור בישראל, כמו שהכרנו אותו בשנים האחרונות, התגבש באמצע שנות השמונים בעקבות כמה פסקי דין, שהבולטים שבהם היו בעתירתה של סוזן מילר נגד שר הפנים (בג"צ 830/86), ובעתירתה של תנועת ש"ס ואחרים נגד מינהל מרשם האוכלוסין (בג"צ 264/87 ואחרים). הנוהג שהתגבש היה שגיורים שהתבצעו בחו"ל נרשמו במשרד הפנים, בין אם היו אורתודוקסיים, רפורמיים או קונסרבטיביים, ואילו גיור שנעשה בישראל נרשם במשרד הפנים אם הוכר על ידי הרבנות הראשית.

ב-1993 נעשה ניסיון לשנות מצב זה בעתירתה לבג"צ של הגברת פסארו גולדשטיין (בג"צ 1031/93). העותרת, שעברה גיור רפורמי בישראל, ביקשה להירשם במשרד הפנים כיהודייה. בית המשפט העליון נמנע מלדון בשאלת תוקפו של הגיור ולגעת בשאלת הסטטוס קוו, וגלגל למעשה את הנושא לפתחו של המחוקק, באומרו שעליו מוטלת החובה לתת את התשובה לשאלה לגבי מהות הגיור המוכר בישראל. והוסיף נשיא בית המשפט העליון: "אם המחוקק לא יוסיף על דברו זה, לא יהיה מנוס מהכרעה שיפוטית בעניין זה על פי ההגדרה הקיימת בחוק".

המפלגות הדתיות נזעקו, ודאגו לכלול את חוק ההמרה במסגרת ההסכמים הקואליציוניים של הממשלה, ואילו בפני בתי המשפט הוגשו עתירות שונות הנוגעות לתחום זה. ההתנגשות בין שתי העמדות נהפכה לבלתי נמנעת.

ב-26 במארכ 1997 הוגשה לכנסת הצעת חוק לתיקון חוק שיפוט בתי הדין הרבניים (נישואין וגירושין תשי"ג). עיקריה היו: 1. שינוי שם החוק לחוק בתי הדין הרבניים (נישואין, גירושין וגירור). 2. תוספת סעיף קטן 8 הקובע: א. גיור של אדם בישראל ייערך על פי דין תורה. ב. לא יינתן תוקף חוקי לכל דבר ועניין לגיור שנערך בישראל, אלא אם אישר נשיא בית הדין הרבני הגדול כי הגיור נערך בהתאם לסעיף קטן א'.

למותר לציין שהצעת חוק זו גרמה לסערה בעולם היהודי, לזיכוכ בין הזרמים השונים, ויכוח שהדי נשמעו הרבה מעבר לעולם היהודי וממשיכים להדהד עד היום.

על רקע זה מינה ראש הממשלה, בנימין נתניהו, ב-27 ביוני 1997, את הוועדה לגיבוש רעיונות והצעות לעניין סוגיית הגיור בישראל. בראשה הועמד שר האוצר, פרופ' יעקב נאמן, שהינו פרופסור למשפטים, בראוריין ופרקליט שאמון על אמנות המשא והמתן והפשרה. בידו הופקד המנדט לבנות גשר על מים סוערים מאוד.

הוועדה הגישה את המלצותיה לראש הממשלה, וחלק מהן אף אושר ב-9 בפברואר 1998 על ידי מועצת הרבנות הראשית.

השאלה המרכזית שעל הפרק היא האם אנחנו, כמדינה יהודית, יכולים לפתור בהבנה הדדית בעיות יסוד של העם היהודי, או שמא אנחנו צריכים להתכתב בבתי המשפט, להיות נתונים להרכב זה או אחר של שופטים, שלא נתמנה להכריע בבעיות של דת ומדינה, אמונות ודעות, אלא לעסוק בפתרון סוגיות משפטיות. והסוגיה, אני רוצה להדגיש, איננה סוגיה משפטית. זאת שאלה של השקפת עולם. מהי מדינה יהודית ובמה נתייחדה מדינת ישראל בהיותה מדינה יהודית?

מהשאלה המרכזית הזאת נגזרות שאלות רבות אחרות, ובהן מי נכנס לעם היהודי, או מהם הקריטריונים של הכניסה לעם היהודי?

נקודת השובה שאני רוצה להדגיש, ושהמחנה אותי ב"ועדת נאמן", היא שסוגיית מסוג הסוגיה הזאת, רצוי ועדיף שלא יוכרעו על ידי המחוקק. רצוי להגיע בהן לשכנוע הדדי, להבנה ולהכרה שכולנו בנו עם אחד, וגוריל אחד לכולנו, ושעלינו לפתור את הבעיות הללו בשום שכל ומתוך הבנה.

אינני מתנגד לחקיקה בהרבה מאוד נושאים. אני חושב שבנושאים רבים ראוי שהכנסת תקבע את הדברים בחוק. אבל בסוגיות יסוד אלה עדיף להגיע להסכמה ולהבנה הדדית. הייתי אומר שאלו אבני היסוד שהנחו אותי בעת הדיונים בוועדה, ובלא כל קשר לשאלה מה תהיינה התוצאות. בשבעת חודשי הדיונים נוצר מודל שאני מקווה שיחקו אותו, בארץ ובגולה. התברר שיהודים שיש להם השקפות שונות בסוגיות כיצד מממשים את היהדות ומה בכלל יהדות, ויחד עם זאת הם יכולים לשבת יחד ליד שולחן אחד ולדבר.

המסקנה העיקרית של הוועדה היתה שענייני המעמד האישי במדינת ישראל – וענייני הגיור הם בוודאי חלק מהמעמד האישי – ייקבעו כפי שנקבע הדבר בעם ישראל מדורי דורות. ואני אומר לכל מי שאני נפגש אתו – היהדות בנויה על "בחירה חופשית" וזה אחד מאבני היסוד של היהדות. רק עכשיו סיימנו לקרוא את הפרשיות בספר שמות בענייני בחירה חופשית, ומי שמעוניין בנושא הזה, יעין בחיבורו של הרמב"ם *במורה נבוכים*, שם דן הרמב"ם בשאלה לדוחבה ולאורכה.

מכיוון שקיימת בדת היהודית בחירה חופשית, איננו יכולים לבדוק בציזיותיו של חברנו כמה מתוך תור"ג מצוות הוא מקיים, אם רק מצוות יישוב ארץ ישראל או מצוות נוספות, או שהוא נמצא בחוץ לארץ ולא מקיים כלל מצוות יישוב ארץ ישראל. אבל ללא כל קשר לכמה מצוות מקיים כל אחד מאתנו, איש לא יחלוק על העובדה, שמה שהחזיק את עם ישראל במשך אלפי שנות גלות, שבחלקן היו מלוות בצרות, בגזירות, בשמר, בהרג ובאובדן, זו האמונה באל אחד ובהיותנו עם אחד, שתורתו אחת ושהתורה ניתנה מן השמים, ולא הומצאה על ידי שום פילוסוף או חכם אחר.

אני אומר את זה בלא שאצטרך להיכנס לד' אמותיו ולפרטיותו של אדם ולא על מנת לבדוק כמה מהמצוות הוא מקיים. בוועדה ניסינו לשכנע איש את רעהו שלא חשוב כיצד כל אחד מאתנו מתפלל לקב"ה, כיצד הוא מקיים את דברי התורה הזאת, אנחנו חייבים להתאחד במכנה משותף. מכנה משותף כזה הוא הגיור בעם ישראל, שנשמר מדורי דורות, יחד עם הפרשנות שהיתה בהלכה במשך כל הדורות.

התנאי לקבלה לעם היהודי צריך להיות קבלת עול מצוות – טהרה במקווה, ומילה לגבר, וההחלטה צריכה להתקבל על ידי "בית דין" כשיר. אם נתאחד סביב לדבר הזה, אפשר אחר כך לחשוב על כל מיני נושאים אחרים, שלכל אחד מאתנו יש השקפת עולם שונה לגביהם. אני שמח שהוועדה הגיעה פה אחד למסקנה הזאת, וכל זאת מתוך שכנוע הדדי ולא מתוך כפייה.

הוועדה גם קבעה, כחלק בלתי נפרד מהמלצותיה, שבהחלט ישנה אפשרות ללימודי יהדות כהכנה לגיור, תוך שיתוף פעולה של הזרמים השונים ביהדות. אבקש להרחיב בנושא: הבעיה במדינת ישראל איננה אותה בעיה שקיימת בגלות. בגלות בעיית הגיור מתעוררת בעיקר בנישואי תערובת וקיימת התבוללות נוראית ושמד רוחני. מספר המקרים של אנשים הבאים ליהדות מתוך רצון להכיר באמת את הדת היהודית מועט ביותר. במדינת ישראל הבעיה שונה לחלוטין. אנחנו קלטנו בשנים האחרונות עלייה ברוכה ביותר, בעיקר מברית המועצות לשעבר, ובגלי העלייה האלו עלו בני משפחה של יהודים, שעל פי כל הדעות אינם יהודים. וזה בוודאי במספרים גדולים מאוד. הם אזרחי המדינה, ולצערנו הרב ראינו כבר כיצד עולה כזה נתן את חייו, כחייל בצה"ל, למען המדינה. לא נוכל לחיות עם הבעיה שאותם אנשים, שהם אזרחים מלאי זכויות במדינה, לא יוכלו גם להתגייר אם רצונם בכך.

הדת היהודית, בניגוד לדתות אחרות, איננה דת מיסיונרית. להיפך, היהדות איננה שואפת להתפשט לכל העולם. אבל אנחנו לא יכולים לעצום את עינינו מול העובדה שבמדינת ישראל הבעיה איננה

אם הגיור יהיה קונסרבטיבי, רפורמי או אורתודוקסי. רוב העולים שהופיעו בפנינו הצהירו שהם רוצים להיות יהודים שווי זכויות במדינת ישראל, ולא רוצים להיכנס למחלוקת הזו. כדי לפתור את הבעיה היינו צריכים להגיע בוועדה למכנה משותף.

עם זאת, ברצוני להדגיש שרובם של חברי הוועדה היו מה שבסלנג הלא מקצועי נקרא "אורתודוקסים". המונח הזה תמיד מטריד אותי. זה מזכיר לי את הכנסייה האורתודוקסית, אבל כיוון שהמונח הזה השתרש אני אשתמש בו. יהודים שהיו מוגדרים אורתודוקסים היו רוב חברי הוועדה וביניהם ראש ישיבה ידוע, שהיה שנים רב, בעיקר בארצות-הברית ובקנדה. חבר אחר בוועדה שהוא רב, עו"ד והיה מנהל בתי הדין הרבניים. חבר אחר בוועדה שגם הוא למד שנים בישיבות, ופרופסור בתחום של המעמד האישי, חבר אחר בוועדה עלה לארץ מארצות-הברית, עלייה מרצון, מתוך הכרה ציונית, נשא תפקיד בכיר מאוד בבית הנבחרים האמריקני ועלה לארץ והכיר היטב את יהדות ארצות-הברית. ובנוסף על כך היו חברים בוועדה גם רב רפורמי.

העולים רוצים – כפי שהגדירה זאת אחת העדות שהופיעו בפני הוועדה, הגברת דשבסקי, שהיא עצמה עולה מברית-המועצות לשעבר ועוסקת בנושא הגיור – שיאפשרו להם "להיטמע" במדינת ישראל כיהודים שווי זכויות.

לכן המליצה הוועדה להקים מכון ללימודי היהדות, שיאפשר לכל עולה מחבר המדינות שרוצה בכך להכיר את היהדות, להתוודע אליה, לראות את הטוב שבה, לראות את המאחד שבה. הקמת מכון כזה על ידי גורם כמו הסוכנות היהודית היא דבר רצוי אם זה יביא למניעת מחלוקת בעם ישראל.

בהקמת מכון זה אין שום עניין שדורש הכרעה הלכתית, כי כל גורם במדינת ישראל יכול להקים בית ספר, מכון, אולפנא, וללמד יהדות. החלטת הרבנות קובעת במפורש שכל מי שיעבור בפני בתי הדין לגיור, בין אם הוא סיים אולפן זה או אחר, בין אם הוא סיים את המכון ללימודי יהדות שהוועדה המליצה עליו, בין אם למד באופן עצמאי, ובין אם הוא למד בישיבה או באולפנא או במקום אחר, יבוא עניינו לדיון בפני בית הדין לגיור ללא כל חשיבות היכן הוא למד, ויבחן על פי דיני ההלכה.

אני חושב שצריכים לראות את הטוב והמאחד שבהחלטת הרבנות. ואני מקווה שבשבועיים הקרובים הכנסת תאמץ את המסקנות הללו כדי להביא לאחדות בעם ישראל, למנוע פירוד ולראות איך אנחנו צועדים יחד, כעם אחד, מול האתגרים הצפויים לנו. לכך אנחנו מתפללים, מקווים ומייחלים.

הוועדה שבראשה עמדת המליצה להקים מוסד משותף – אורתודוקסי, רפורמי, קונסרבטיבי – להדרכת עולים. אבל החלטת הרבנות הראשית אומרת במפורש שכל שיתוף פעולה אסור ואין להעלות על הדעת הקמת מוסד משותף עם הרפורמים והקונסרבטיבים. איך אפשר לומר שהיא מאשרת את החלטת הוועדה?

שאלה מהקהל

אני מציע לחפש בהחלטת הרבנות הראשית את החיוב ולא את השלילה. זו היתה גישתי לאורך כל הדרך בדיונים בנושא הזה. הרבנות הראשית עסקה בהחלטתה בנושאים שנוגעים לסמכותה. הרבנות הראשית איננה גוף פרטי, איננה בית משפט או בית דין פרטי, בד"צ או בית דין של תנועה זו או אחרת.

פרופ' יעקב נאמן

הקמת המכון ללימודי יהדות על ידי הסוכנות או על ידי כל גורם אחר איננו נושא הנתון בתחום סמכותה או שיפוטה של הרבנות הראשית, ולכן היא לא נשאלה על הנושא הזה, ולא נתנה תשובה עליו. היא כן דנה בשאלה האם אפשר לראות בתנועות הללו תנועות שמשקפות את היהדות. אני לא אביע דעה בנושא זה, שכן זו שאלה הלכתית.

הרב לאו אמר לאחריה במפורש, בראיון ברדיו, וגם שמעתי את זה בדיון שהתקיים במועצת הרבנות הראשית, שגם אם אדם למד במכון ללימודי היהדות שליד הסוכנות הוא יהיה זכאי להיכלל בתוך עם ישראל, כי הלימודים במכון זה או אחר אינם מעלים ואינם מורידים. אני רואה בכך צעד גדול מאוד של הרבנות הראשית לקראת פתרון הבעיה, שקיימת פה במדינת ישראל. וברצוני להוסיף, אני יודע על רבנים שהסכימו לכהן בהנהלת המכון כאשר הוא יוקם. רבנים שנחשבים לרבנים אורתודוקסים – ושוב אני משתמש במונח שדעתי אינה נוחה ממנו. אני חושב שאפשר להקים את המכון ולתת לדרך הזאת לפעול. הבה נהיה סבלנים וסובלנים. אני חושב שהמלצות הוועדה, אם הן יאומצו על ידי הכנסת, ואני משוכנע שהן אכן יאומצו, יזיימו לפתרון הבעיה שקיימת היום במדינת ישראל.

עצם ההליכה של הרבנות הראשית לקראת הקמת בתי דין לגיור שיפעלו באינטנסיביות בכל רחבי הארץ מראה שהיא מנסה לפתור את הבעיה. אם תשימו לב, במסקנות הוועדה נקבע שתוקם ועדת מעקב לחמש שנים, שתבחן את יישום המלצותיה. אני מאמין גדול ביכולת להגיע לפתרון הבעיות במסגרת ההלכה, ואני חושב שמועצת הרבנות הראשית מכירה בעניין הזה, כפי שזה נא לידי ביטוי במבוא להחלטתה.

עמדת הרבנות הראשית

הרב ישראל מאיר לאו

יו"ר: הרב ד"ר נפתלי רוטנברג

בבית פרטי באטלנטה נאספו כמה עשרות מחברי הקהילה הרפורמית "טמפל עמנואל", רובם כבני ארבעים. הם באו לאירוע יוצא דופן מבחינתם: פגישה עם רב שהוא חבר רשמי בממסד הרבני בישראל. בעל הבית הציג אותי בפני הנוכחים שציפו להרצאה, אך אני ביקשתי מהם לדבר תחילה ולשתפני בתחושותיהם.

אני מכיר את התנועה הרפורמית על מנהיגיה וקהילותיה. הקבוצה באטלנטה הותירה עלי רושם רב. זהותם היהודית חזקה ביותר, כמו גם הזיקה לכלל ישראל. מדינת ישראל מהווה בעבורם מרכיב־זהות מרכזי. תהליכי הקיטוב ומלחמות היהודים על ההכרה בגיורים ובחוק ההמרה סחפו אותם שלא מרצונם למערבולת מסוכנת שבה מה שהיה ברור כבר אינו כזה, ומה שעמד לבירור ספק אם יוכל להתברר. רמתם האינטלקטואלית הגבוהה איננה מסייעת בידם להבין כיצד מה שבעיניהם נתפס כחשוב ומשמעותי ומתחבר לכלל ישראל ומדינת ישראל, מתואר כאן כ"דת חדשה", ומדוע נעשים ניסיונות לדחותם מהעם ומהמדינה. תופעות האלימות המילולית והפיסית כלפי חברי תנועתם בארץ גורמות להם לכאב עמוק. הם דואגים דאגה כנה לעתידה ולדמותה של המדינה. שלא כחלק ממנהיגי תנועתם הם אינם נוקטים לשון מאיימת, אינם מדברים על הפסקת התמיכה. הם פשוט דואגים מאוד.

כאשר הקשבתי לדבריהם הצטערתי על הכאב. חשתי מעודד מדאגתם הכנה לישראל, אך תחושת העלבון שלהם גרמה לי דאגה רבה. כאב ניתן לריפוי, דאגה אפשר להרגיע, אך העלבון אינו חולף עם ביטול גורמיו. אלה שלא חזו שדבריהם ומעשיהם יצרו תחושות עלבון כה קשות נושאים באחריות לשבר הזה, ומי שנשאר אטום לעלבונם כשל במבחן האנושיות והמוסריות.

מנהיגי התנועה הרפורמית וקבוצות הפעולה מטעמם בחרו להשקיע את המאמץ העיקרי, באופן כמעט בלעדי, במישור הפוליטי. בעוד שהם עצמם נבנים מכך, החבורה הנפלאה מאטלנטה ומאות אלפי חבריהם בארצות־הברית משלמים את המחיר האמיתי בתחושות כאב, דאגה ועלבון. כך גם מובטח למנהיגיהם הגיבוי הדרוש. בניתוח התהליכים הפוליטיים בתחום דת ומדינה בישראל – 50 השנים האחרונות – ספק רב אם הקורבן משתלם. במישור הפוליטי כל פעולה גוררת תגובה, וכל הישג הוא יחסי זמני. מנהיגי הרפורמים והקונסרבטיבים הם שחקנים משניים בתהליך הפוליטי בישראל. השמאל החילוני והמפלגות הדתיות הם, למרבה האבסורד, בעלי ברית במשחק הזה. צריך לזכור שהם אינם מתחרים על קולותיה של אותה קבוצה באוכלוסייה, ולכן האינטרס ההדדי שלהם הוא לקיים את מאזן האימה בין דתיים לחילונים על מנת להבטיח את הישרדותם הפוליטית. התרבות האמריקנית מבינה שפה פוליטית, ולכן קל יותר להציג את הבעיה במישור הזה: הכל כביכול בגלל "מיעוט" המשליט את דעתו על "הרוב" באמצעים קואליציוניים ומשיג את מטרותיו באמצעות הקופה הציבורית – "הכל פוליטיקה וכסף". זהו טיעון שטחי וקל, ולמנהיגים של התנועות הדתיות בארצות־הברית הוא נוח יותר מהצגת הבעיה האמיתית: ההבדלים העצומים בין הזהות התרבותית של הישראלים לבין זו של היהודים האמריקנים. התרבות הפוליטית, לטוב ולרע, אינה "הדבר כשלעצמו", אלא רק אחד הביטויים לאופי הסוציו־תרבותי של האוכלוסייה בישראל. היהודים בישראל ובארצות־הברית נמצאים בתהליך של התרחקות זההיות. בזהות הקולקטיבית של מי שמכונים "הישראלים החילונים" יש מרכיבים המחברים אותם במידה רבה למגזר הדתי והחרדי; התרבות היהודית־האמריקנית־הליברלית לעומת זאת רחוקה מהם. היא מעוררת בדרך כלל התנגדות, לעתים סימפטית כלפי תופעה זרה וחיובית, משהו כמו יחסו של הישראלי לעמים הסקנדינביים. לעתים קרובות יותר נובע היחס החיובי כלפי הרפורמים מיחס שלילי כלפי החרדים או הדתיים בכלל, עובדה שצריכה להדאיג את המנהיגות הליברלית יותר מלעודדה. מבחינת תהליך גיבוש מרכיבי הזהות התרבותית בחברה הישראלית – ככל שיתקשו הזרמים הליברליים להציב את עצמם כאלטרנטיבה ליהדות המסורתית והחרדית, כך הם ייתפסו כרחוקים ומתרחקים בעיני רוב הישראלים החילונים.

מול הזרמים הליברליים ביהדות ארצות־הברית ושלוחותיהם בישראל לא עומדים לא "הממסד הרבני" ולא המפלגות הדתיות (אף שנציגיהם היו רוצים שנאמין שכך הדבר), אלא התרבות ומרכיבי

הזהות הקולקטיבית של הישראלים, והפתרון לבעיה איננו מאבק פוליטי של ראשי הרפורמים והקונסרבטיבים אלא מוכנות ונכונות לדיאלוג ולקשר בין זהויות מתרחקות של שני ציבורים יהודיים בעלי תרבויות שונות.

האם ישנם בקרב הזרמים הליברליים מנהיגים שביכולתם לוותר על המאבק הפוליטי מתוך הבנה שמאבק זה הוא חסר תוחלת ונזקו מרובה מהישגיו? האם קורבן עלבונם וכאבם של חברי "טמפל עמנואל" באטלנטה ומאות אלפי חברים אחרים בקהילות הרפורמיות והקונסרבטיביות בארצות-הברית מוצדק ובלבד שיתמכו באסטרטגיה של מאבק פוליטי שבחירה מנהיגותם? שאלת המפתח היא: האם מנהיגות זו יכולה לגלות גדלות מוסרית, חזון לטווח ארוך ונכונות להיכנס לתהליך יסודי, מורכב ועמוק של דיאלוג בין-תרבותי?

אינני יודע את התשובות לשאלות האלה, ולמרות תקוותי אינני ממעין לתשובה משום שאין זו זכות להטיל את כל כובד האחריות על אחרים, ואל מול העלבון לומר: "ידינו לא שפכו את הדם הזה...". ככל שעמוק חוסר הסכמתי עם מעשיהם של הרפורמים, וככל שרחוקה השקפת עולמי מהשקפת עולמם, אינני סבור שיש למן דהו הזכות (או היכולת) להוציא ציבור שלם מכלל ישראל. זהו הקו האדום שאליו אין להתקרב בדיבורי סרק ובמלים ריקות על "דת חדשה" ובאלימות מילולית לסוגיה.

התהליך הפוליטי עד עתה היה עתירה לבג"צ, יוזמת חוק ההמרה שבאה בעקבותיה והקמת "ועדת נאמן" ולידת הדו"ח שהניח את הסוגיה לפתחה של הרבנות הראשית לישראל. האם יכולים הרבנים הראשיים, יחד עם חברי מועצת הרבנות הראשית, לגרום לתפנית כלשהי, לפסק זמן במעגל החד-גדיא של פעולה ותגובה, פעולה ותגובה? האם יכולה הרבנות הראשית להיות גורם המחולל שינוי במאבק שבו כל הסקטורים יוצאים נשכרים מבחינה פוליטית אך עם ישראל יוצא נפסד? את זאת ביקשנו ללמוד מפי הרב הראשי לישראל, ישראל מאיר לאו.

מאות אלפי אחינו, יהודים החברים בקהילות ליברליות, הם הקורבנות האמיתיים של המאבקים הפוליטיים ומשלמים מחיר כבד בכאבם ובעלבונם. אוי לנו אם נגלה אטימות, אם לא נקשיב לכאב, ניפתח לעלבון. אם באמת ובתמים ברצוננו למנוע התבוללות והתרחקות (ולא להסתפק בהאשמות כלפי אחרים בגרימתן), עלינו להיזהר בכבודם ולמצות כל דרך אפשרית להעמיק את הדיאלוג ולחזק את הקשר בין איש לאחיו.

דברי הפעם, בשל הרגישות, לא יהיו מסודרים כדבר דבור על אופניו. אינני יודע אם אפשר יהיה לדבר היום על ראשית, המשך ואחרית דבר. ייתכן שהדברים יהיו בלולים ומעורבים זה בזה משום שאנחנו במשך שנים, ובוודאי בחודשים האחרונים, שלא לדבר בשבועות ובימים האחרונים, מצויים בתוך הסוגיה הבווערת, הרגישה והמיוחדת הזאת.

לפני 49 שנים ביקר ראש הממשלה ושר הביטחון הראשון של מדינת ישראל, דוד בן-גוריון, במחנה צבאי, סרפנד, היום צריפין, בבה"ד 4. בה"ד 4 עבר מאז למקום אחר. כידוע, לא היתה אז טלוויזיה, ולרדיו היה ערוץ אחד בלבד, "קול ישראל", עם יומן חדשות אחד ביממה, בשעה 7:00 בערב. אני זוכר כמו היום, בין השעה 7:00 ל-7:30 בערב, תיאור חי למדי של ביקורו של בן-גוריון בסרפנד כשר ביטחון, ביקור שהטביע חותם על היחסים בין שומרי מצוות ובין שאינם שומרי מצוות בצה"ל.

אז לא דיברו על דתיים וחילונים אלא על אדוקים וחופשיים, היום משום-מה הביטויים השתבשו, ואינני יודע מי אחראי לכך. בין היתר אומר במאמר מוסגר, אל ייפלא בעיניכם את אשר אומר לכם, אני אומר את זה בריש גלי, אפילו שיש פה נציגות של התקשורת האלקטרונית מחוץ לכותלי האולם: על פי המורשת היהודית האמיתית אני יהודי חילוני, להראות לכם עד כמה השתבשו המושגים. בפירוש, אני יהודי חילוני. מה מקור המלה חילוני, היכן היא מופיעה בפעם הראשונה? בתרגום אונקלוס, מגדולי הפרשנים של המקרא בכל הדורות. בכל מקום שהתורה מדברת על יהודי שאיננו

הרב ישראל מאיר לאו

כהן, אונקלוס קורא לו חילוני, להבדיל מהכהן, שבויקרא כ"א נאמר בו: "וקידשתו כי את לחם אלוקיך הוא מקריב והיו קדש". כל מי שרוצים להבדיל בין הקודש של הכהונה לחול של מי שאיננו כהן, במקום שכתוב "והזר הקרב", התרגום הוא: חילוני דיקרב. ובכן, אני חילוני ואני אומר זאת, אבא שלי היה חילוני וסבא שלי היה חילוני, והיום מדברים על מאבק בין דתיים לחילונים, אפילו המושגים האלה משובשים בגלל חוסר ידיעה של המקורות.

בן-גוריון סיכם ברדיו את ביקורו ותיאר במשפטים אחדים את רשמיו מבה"ד 4: "ראיתי חייל בחדר האוכל מחזיק בכיכר לחם בידו האחת ובבלוק של מרגרינה בידו השנייה, ונוגס לסירוגין מזה ומזה. קראתי לו ואמרתי, מה זה? הוא אמר לי שהוא אדוק והוא מקפיד על כשרות, והיות שבסיר הגדול שבישלו היום ארוחת צהריים, בבוקר בישלו את הדייסה החלבית – כל הכלים מעורבים בבשר וחלב גם יחד – הוא מנוע מלהשתמש בסכ"ם של חדר האוכל, והוא אוכל את הדברים כהווייתם, עגבנייה, מלפפון, לחם, מרגרינה. באותה שעה נתתי הוראה – והיא הפכה אחר כך לפקודת קבע, כל אחד יודע – גם אם יש מאלף חיילים חייל אדוק אחד, ל-999 החיילים החופשיים מותר לאכול כושר, אבל לחייל האדוק אסור לאכול טרף. המטבח בצה"ל יהיה 'כשר', וכן המטבחים בבתי חולים וכן בבתי אסורים ובכל המקומות הציבוריים".

אנחנו מערבים לדעתי שתי סוגיות, שהתערבו זו בזו, אבל למעשה הן סוגיות נפרדות. יש בעיה אמיתית, כנה, כואבת ולוחצת, לגבי עולים חדשים ופחות חדשים, הנמצאים בישראל כאזרחים מכוח חוק השבות, או שהגיעו מכוח חוק הכניסה או בכל דרך שהיא, וחלק מהם, פוטנציאלית, מועמד להתגייר. אינני יודע להעריך כמה מבקשים או יבקשו להתגייר. לכולי עלמא ישנה בעיה של אישים או תנועות או קבוצות או חוגים או זרמים, שמבקשים מעמד כזה או אחר במדינת ישראל בתחום של שירותי הדת לסוגיהם, וכאן שתי הבעיות הללו התערבו זו בזו, לדעתי, במידה רבה שלא בצדק ואף שלא בהיגיון.

לטעמי, אם רוצים להקל על התערותם של עולים חדשים שאינם יהודים ועל בני ביתם, בני משפחתם היהודים שבעקבותיהם כנראה הם הגיעו לכאן, צריך להציע להם את הפתרון שיהיה מקובל על כולם, כמו ההסדר לגבי אותו חייל במטבח הצה"לי. אם רוצים לחיות יחד, ואם רוצים שלדורי דורות תתנהלנה רשימות יוחסין ומגילות, מי הוא מי, ומי יכול להתחתן עם מי למיטב אמונתו. כי גם ליהודי שומר מצוות יש זכויות אזרח במדינת ישראל, וזו דרך מאוד פשוטה. אבל הדרך הקצרה הזאת, או הקלה הזאת, היא דרך ארוכה שאף פעם למעשה לא תביא את הולכיה לחוף מבטחים. אם אתה מבקש להקל על התערותו, אם אתה דווקא מבקש לשמור על אחדות – וזה הפרדוקס שבכל הטיעונים בחודשים האחרונים – אתה צריך להציע לו דרך ומסלול, שכאשר הוא יקבל את התעודה הנכספת הוא יהיה מקובל בכל מקום, בכל יישוב, בכל קבוצה, בכל בית ומשפחה בישראל, ולא יצטרכו לשאול, רגע אחד, לפני שדודי שלי הכיר את עירית, איזו עירית זו? לשעבר אירנה, מי היא רינה זו, לשעבר כריסטינה. עברה גיור, איזה? האם זה גיור מקובל? האם גיור שאינו מקובל? ושוב נבדוק במרשם התושבים, ושוב נלך למחשב משרד הפנים, ושוב הרב במושב בקוע או פטיש בעת רישום הנישואין בעוד 15 שנה יצטרך לבדוק, אותה עירית, אותה אות י' או ג', או כל סימון אחר בתעודת הזהות, לאן הוא שייך, לאיזו מסגרת, לאיזו קבוצה, לאיזה חוג.

ושמא אנחנו באים ומציעים דרך לא קלה? אף פעם לא היתה דרך קלה, אבל בסופה, כאשר הוא או היא יצהירו כרות בשעתה, "עמך עמי ואלקיך אלקי", כי הגיור הוא אקט דתי ולא אזרחי-חילוני, ברגע הזה הוא יהיה מקובל בכל מקום ובכל משפחה, ללא ספק, בדרך של קונסנסוס מלא. זוהי הבעיה האמיתית, לא הבעיה של מספר הגיורים שאינם נעשים כהלכה ומהם כמה, לא רבים, עולים לישראל. אני מכיר מקרוב קונסול בניו יורק שהיה מראיין כל משפחה וכל עולה שקיבלו תעודת עולה ממדינת ניו יורק בעלותם לישראל. והיה אז ויכוח בקונסוליה, אם 78% או 85% מהעולים היו שייכים למסגרת שלצורך הדיון הזה נקראת אורתודוקסית. זה היה האחוז, בסביבות 80%. בארבע שנים, לא

ביום מקרי, לא קבוצה של בני עקיבא או בוגרי פלטבוש, או מהישיבה יוניברסיטי או מסטרן קולג' שהחליטו פתאום לעלות. זה התרחש במעקב של ארבע שנים ובפגישות אישיות אתם. ולכן, אינני מדבר על המקרה הבודד, שלצערי הוא כמעט חריג, אני מדבר על הרבבות הרבות שכבר פה והם אינם יהודים. רובם גם לא מבקשים להתגייר. אבל אולי יפנו ויבקשו להתגייר. את הבעיה שלהם יש לפתור, לא במאבק על גבם, ולא להבטיח להם דרך היכולה אולי להקל על מישוהו, לתת לגיטימציה למישוהו, לתת כניסה למישוהו, אבל את בעייתם לא תפתור בצורה משביעת רצון, כי תמיד הם יהיו עם איזו שהיא סטיגמה של מקובלים בחוג אחד ובלתי מקובלים בחוג אחר, ואני לא הייתי רוצה את הדבר הזה, להנציח פה את החלוקה הזאת לשבטיות, לעדתיות ולקבוצות.

אין היום לרבנות לא את היכולת, לא את הרצון, ואני מקווה גם לא את הסיבות, שהיו לעזרא הסופר בשעתו בימי שיבת ציון. בסופו של דבר אנחנו לומדים לא פעם מן ההיסטוריה, שלא למדנו ממנה דבר. וכי זה חדש הסיפור של שיבת ציון וקיבוץ גלויות? בישראל, הבעיה של נישואי תערובת היא לא של גיור שלא כהלכה, אלא של משפחות עולים שיש בהן רבבות של נישואין מעורבים אזרחיים כאלה או אחרים, ומי ביניהם שירצה לפתור הבעיה, אנחנו צריכים להציע לו דרך.

בימי עזרא, כל היישוב בארץ מנה לא חמישה מיליון נפש כ"י, אלא בסך הכל 42,360 איש. ומדובר באמנה שקרא עזרא כאן, בירושלים, על מדרגות הר הבית, לגירוש של 500 נשים נוכריות. אצלנו רק בעליית גומולקה, כפי שקראנו לה, ב'57 – תשי"ז, היה מספר דומה ולא דיברנו על גירוש. שם, בתקופת עזרא, היה לאחר גלות בבל, שנמשכה ברוטו 70 שנה. ב'586 לפני הספירה חרב בית ראשון, ב'521 התחיל להיבנות הבית השני, ב'516, בדיוק 70 שנה אחרי החורבן הראשון, נסתיימה בניית הבית השני. אחרי שחגי נוזף בנו, עד מתי אתם יושבים בבתיכם ספונים והבית הזה חרב, בדיוק 70 שנה ב'586 עד 516 ותוך 70 שנים אלה ברוטו מגלות אחת בלבד. מדובר על 500 נשים נכריות. ואנחנו נושאים אתנו גלות, לא של שבעים אלא של אלפיים שנה, ולא גלות אחת, שפחות או יותר אפשר לדעת מי הוא מי, ומי הוא מה, 104 גלויות שונות. עם התפרקות ברית המועצות ל-15 רפובליקות, ועם העלייה הקטנטונת מאלבניה, הגענו ל-104 קבוצות עולים, לעתים אין קשר בין זה לזה, בין זו לזו, ואנחנו צריכים להתמודד. ולכן לא בכדי תפילת עמידה, שאומרים אותה שלוש פעמים ביום – תפילת שמונה עשרה בלשון העם – במקום שכתוב "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה"? מיד אחרי המלים "ברוך אתה ד' מקבץ נדחי עמו ישראל". זאת אומרת, שיש קשר בין שתי הבקשות האלה, אחרי "תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גלויותינו". אם אנחנו זוכים למקבץ נדחי עמו ישראל צריך להתפלל מיד את התפילה: "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה" כי זה דרוש לנו, "והסר ממנו יגון ואנחה".

אנו רואים לנגד עינינו בראש ובראשונה ברגע זה, בנושא זה, רק את המצוקה. המצוקה היא כרגע על סדר היום, בצד נושאים רבים אחרים כואבים ורגישים. יש להתמודד עם הבעיה של יהודים שאינם חיים במשפחה יהודית שלמה, אלא יש להם בני זוג, בנות זוג, בנים, נכדים, כלות או חתנים, שאינם בני ברית. כיצד לעזור להם להתערות בחברה הישראלית גם כיהודים ולא רק כבעלי אזרחות ישראלית.

הבעיה של הזרמים הקונסרבטיביים והרפורמיים לא בהכרח קשורה לכך. יכולים היינו להתמודד עם הבעיה הזאת, ונעשו דברים בהתמודדות הזאת, אולי לא במידה מספקת. בלי שום קשר לנושא הגיור, אם אחינו, ואני מדגיש אחינו, הרואים עצמם כקונסרבטיבים וכרפורמים, או אחרים, היו באים ואומרים, רבותי – לא לרבנות הראשית אלא לעם היהודי, או לפחות לעם היושב בציון – בדברים שבהם נדרש קונסנסוס אנחנו מבינים את מה שהבין בן-גוריון בביקורו בסרפנד. תנו לנו בתי כנסת משלנו בדרכינו שלנו, תנו לנו לחנך את ילדינו כפי שאנו רוצים, תנו לנו לנהל את בתינו לפי הבנתנו, תנו לנו לנהל את שבתותינו ומועדינו כפי שאנו רוצים, בסידור תפילה כזה או אחר, בחומש כזה או אחר, עם או בלי מחיצה בבתי הכנסת שלנו, תנו לנו לחיות את חיינו. אנו מבינים שלצורך

שימורו של העם היהודי כעם אחד, בתקופה ובמקום של קיבוץ גלויות, יש שלושה תחומים שהם למעשה שלוש צלעות של משולש אחד – והחוט המשולש לא במהרה יינתק – שבהם אם רוצים לשמור על אחדות חייב להיות קונסנסוס בדרך שעונה לצרכים של כולם – נישואין, גירושין וגיוור. אלה שייכים לקונסנסוס, אם פה נשמרת מסגרת אחת משותפת נשמרת המשכיות של העם היהודי, לפחות בדור הזה, לפחות במדינת ישראל, כתיבת נח של העם היהודי אשר הגיע לכאן להינצל לא ממבול של מים אלא ממבול של התבוללות. וזה המקום, זו תיבת נח.

באה הכנסת ב־1953 – ושוב היה זה בן־גוריון, שהבינו את הדבר הפשוט הזה – והכנסת החליטה לחוקק חוק נישואין וגירושין על פי דין תורה. גם כשבא גזעון האוזנר המנוח – חבר הכנסת מהמפלגה הפרוגרסיבית של אז, לימים ל"ע – ובעקבות ישראל רוקח המנוח מהכנסת השנייה מטעם הציונים הכלליים, שר הפנים בעבר, דיבר לא על נישואין אזרחיים אלא על נישואין אזרחיים לפסולי חיתון, הכנסת ברוב קולות גדול מאוד דחתה את ההצעה, הן של רוקח והן של האוזנר ז"ל. כאשר עלתה סוגיית חוק השבות וחוק מרשם אוכלוסין לפני הכנסת והסעירה לבבות, בב' אדר ב' כמדומני, בכל אופן ב' אדר תש"ל, עמד שר המשפטים, יעקב שמשון שפירא, שר בממשלה בראשות גולדה מאיר, והציע את התיקון המפורסם לחוק השבות ולחוק מרשם האוכלוסין האומר – יהודי הוא "מי שנולד לאם יהודייה", והוסיפו בגלל מקרה חיפאי אחד (אין צורך להזכיר את השם), "ואינו בן דת אחרת, או מי שנתגייר". והכנסת קיבלה זאת ברוב אדיר, למעלה ממאה תומכים.

באותו לילה הופעתי בסימפוזיון, באולם שליפר באוניברסיטת בראילן, מול אחד הבודדים שהצביעו נגד, ד"ר משה סנה ז"ל. סנה עמד שם – הוא לא עשה את זה בשביל למצוא חן בעיני אנשי בראילן, הוא לא היה תלוי בקולותיהם – ואמר: אני הסברתי מדוע אני מתנגד, לא שיש לי הגדרה אחרת לקביעה מיהו יהודי זולת ההלכה. 56 מתוך 63 חכמי ישראל שהשיבו לבן־גוריון על השאלה אמרו שהקריטריון הוא ההלכה בלבד, ובין השבעה האחרים הרוב נמנעו, כולל ש"י עגנון המנוח שאמר לו: "עזוב את הנושא הזה, זה לא בשבילך, הנח את זה לאנשי ההלכה לקבוע מיהו יהודי". והאגרת של ש"י עגנון מפורסמת ברשומות בפרסום של משרד ראש הממשלה. 56 מתוך 63 רבנים לכל סוגיהם, לכל זרמיהם, מארצות־הברית, מאירופה ומכאן, השיבו לבן־גוריון בהגדרה הלכתית. בא סנה ואמר, אני לא מתנגד להגדרה הלכתית, אין אחרת, אני מתנגד לזה שהכנסת, שהיא איננה גוף הלכתי, תתעסק בזה, תקבע בכלל את ההגדרה מיהו יהודי. כי מיהו יהודי זו הלכה, שההלכה צריכה לקבוע. זה היה אז מובן בכנסת, וגולדה מאיר נאמה בשם מפלגתה מפא"י, ומנחם בגין נאם בשם, נדמה לי, גח"ל, בכל אופן "חרות", לא היה אז ליכוד (דבריו הובאו אז בחוברת נפרדת, "דת, לאום ומסורת"). הנאומים של הרב משה צבי נריה ז"ל או של שלמה לורנץ יב"ל שיקפו אז את העמדה של רוב רובם – נדמה לי למעלה מ־100, אולי למעלה מ־108 – של חברי הבית. זה היה היחס בשלושת התחומים הללו, נישואין וגירושין בתש"ג, וגיוור בתש"ל.

כדי שכולנו נהיה עם כולנו, ושכולנו נוכל להמשיך לשזור חוליות נוספות בשרשרת הדורות – ולא להיות כמו במירוץ שליחים – שאחד השליחים באמצע מכבה את הלפיד ויוצר קצר בין הדורות – אנחנו חייבים, לעניות דעתי, להתאחד סביב הקונסנסוס בשלושת התחומים הללו. נכון שזה דורש ויתור מצד מישהו שאינו מאמין בכך. יש רבים שנושא הנישואין ונושא הגירושין כואב להם ופוגע בהם, ולכן הכנסת הבינה את הדבר הזה ולא שינתה אותו. אני אינני זקוק להחלטה הזאת כדי להבין את החשיבות של אותה פלטפורמה משותפת שבלעדיה פשוט אין לנו אפשרות להתקיים כעם. הגיוור ההלכתי, הנישואין וגירושין חד הם, ואי אפשר לפצלם, אם רוצים לשמור אל אחדותו של העם היהודי.

כאן אני מבקש לומר כמה דברים ברורים, על אף שהם אולי יהיו שנויים במחלוקת. מעולם לא אמרנו שמי שאיננו שומר תורה ומצוות איננו יהודי. זה אבסורד, לא צריך אפילו לחזור על זה. היתה דיסאינפורמציה שהביאה למה שתיאר הרב נפתלי רוטנברג על הפגישה באטלנטה עם יהודים

כואבים. אני הייתי באטלנטה ונפגשתי שם עם כל הפדרציות. הם הציגו בפני את המנהיג הרוחני שלהם, שאמר להם שאם פה, בכנסת של ישראל, יתקבל חוק, שהם לא ידעו כמובן את פרטיו ואת משמעותו המדויקת, פירושו של דבר שהם אינם יהודים. לא היה ולא נברא. אגב, אינני תומך בחוק המוצע ומעולם לא הייתי חסיד החוק, גם הרבנות אף פעם לא הכריזה, לא בכתב ולא בעל פה על תמיכה בחוק. אני גם לא מכיר רב אחד חשוב מטעם מועצת הרבנות הראשית שבא ואמר, זה חוק ההמרה, "כזה ראה וקדש". יש דרכים אחרות לפתור את הבעיה הזאת בדרך הלכתית. אבל כרגע לא זו השאלה, ממילא הדבר הוא לפתחה של הכנסת.

אף פעם לא היתה לנו בעיה עם יהודים של יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות. אשר לי אישית, דיברו על להיפגש/לא להיפגש. אני מנצל את הבמה הזאת פשוט כדי לבטא דברים. אני עזבתי את ישיבת פוניבז' כתלמיד, ומשם הגעתי היישר לבתי הספר התיכוניים על שם אחד העם וברנר בפתח תקוה. לא עשרה קילומטרים בלבד מפרידים בין המוסדות הללו והרוח השרויה בהם. להאשים אותי בהעדר פתיחות יהיה אחד הדברים הבלתי צודקים ביותר. אני אומר בעדינות שאפשר לומר הרבה דברים, אבל לא את זה, ואני לא מכיר עוד אחד שעבר מסלול דומה לשלי, מהרב כהנמן ז"ל ויב"ל הרב ש"ך, היישר לאחד העם וברנר. שם באחד במאי בית הספר שבת, המורים באו אבל רוב התלמידים לא, וכל המלחמה היתה בין השרוך בצבע הזה לשרוך בצבע האחר, והמורים נקראו בשם הפרטי. זה היה תיכון, לא עירוני חלילה, ובלי תלבושת אחידה, שזה בורגנות, זה היה תיכון של מועצת פועלי פתח תקוה. לימדתי שם, לא הרצאה חד-פעמית כמו פה, שנתיים ימים, יום-יום.

אין לי בעיה עם מישהו שמגדיר את עצמו כחילוני, כפי שאמרתי, יש לי בעיה עם מי שבא ואומר, את זה לא צריך, ועל זה אבד הכלח, זה אנכרוניזם. מי שמשנה יצירה שלא הוא יצר, מי שבא להגיהה, למיין ולברור, ובשפה גסה, שלי צורמת את האוזן באופן מיוחד, לעשות סלקציה בתרי"ג מצוות ולומר צריך או לא צריך, אקטואלי או לא אקטואלי, וכל זה עוד באצטלה של פסיקה, של הנהגה רוחנית רבנית, עם זה בפירוש יש לי בעיה. כי אני רואה בזה פשוט עקירה של דבר. ואני אתן דוגמה קטנה מאוד מהחיים. לפני שנים רבות, כשהייתי מורה בתיכון צייטלין בתל-אביב, השתתפתי בסימפוזיון באולם הגדול של בני ברית בתל-אביב. הסימפוזיון היה מטעם מועצת התלמידים של כיתות י"ב בעיר, נדמה לי שיו"ר המועצה אז היה בחור בשם אורי ריגורצקי, היום עו"ד אורי רגב. הנושא היה הנוער והמסורת היהודית, ומתי מגד – סופר, פרופסור לספרות עברית באוניברסיטת חיפה, איש פלמ"ח, לוחם – הוזמן לדבר שם. ונדמה לי שבסימפוזיון הזה הוא אמר: אני כמובן אינני מוכר כשומר מצוות, אבל יש לי הבנה אחת בסיסית, ויש דבר לעומת זאת שאינני מקבל. לפני שבאתי אליכם לכאן, לאולם בני ברית ברחוב קפלן בתל-אביב, הייתי במוזיאון הסמוך, לראות תערוכת ציור. אני חושב את עצמי לבעל חוש אסתטי מפותח, ואפילו בעל טעם אמנותי כלשהו. עמדתי שם מול ציור שמאוד לא מצא חן בעיני, הרכב הצבעים שלו, כל כולו היה בעיני חסר טעם. תארו לעצמכם שאני, בעל החוש האמנותי והכישרון, אבוא מהבית עם כן של ציירים ומכחול, ויש לי, ואגש אל הציור הזה ואשנה את הרכב הצבעים שלו, או את הפרופורציות שלו. ואני זוכר הביטוי שלו כבר 52 שנה – "זהו ונדליזם". אתה לא אוהב את הציור, תפנה לו עורף, אתה לא רוצה אותו, אל תתלה אותו על קירות ביתך אפילו בחינם, אל תרכוש אותו על אחת כמה וכמה. אבל זה לא הציור שאתה ציירת, זו לא היצירה שאתה יצרת, מה אתה נוהג בה מנהג בעל בית?

והמסקנה ברורה. אם אתה מאמין ש"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים והזקנים לנביאים והנביאים מסרו לאנשי כנסת גדולה", ומכאן אנחנו כבר בתקופת אלכסנדר מוקדון, ואתה מגיע עד היום, ויש מסורת מסירה ונתינה וקבלה, בלי קצר בין הדורות, ויש זרם מרכזי שצועד 3,300 שנה, ללא סטייה, קלה או רחבה. אם אתה מאמין בכל אלה, איך אתה יכול לבוא ולומר, "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ', 12) – מקובל עלי, ופסוק אחר, "זכור את יום השבת לקדשו. ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה" (שם, 8, 9) – אבד עליו הכלח? "השב תשיבם

לאחיק" (דברים כ"ב, ו) – השבת אבידה אני מקבל, זה יפה, הומני, צודק, סוציאלי, חברתי, אנושי, הגון. פסוק אחרי זה, "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" (שם, 11) – זה אנכרוניסטי. אם אדם מאמין בתורה, אם אתה מאמין, כמו שאמר משה רבנו, "כי המשפט לאלקים הוא", אתה יכול לבוא ולומר אני אינני מקיים, יש סיבות אלה ואחרות, אני לא שומר שבת, השבת שלי אינה השבת של ההלכה. אבל אני לא קובע הלכה אחרת, אם אני מאמין שזוהי מורשת אבותי. אני כבר לא מדבר על הפגיעה, על הזלזול בכל גדולי ישראל לדורותיהם. הם כמובן לא הבינו, לא פירשו נכונה, לא הרמב"ם ולא הגאון מוילנא, אני חכם יותר מכל חכמי הדורות, מרבי עקיבא וחבריו.

לקראת סיום דבריי ברצוני להביא את הדוגמה של הלל, שתיקן את הפרוזבול: הנה יש רפורמה, הלל התקין פרוזבול – ולא אכנס עכשיו לפרטיו של הפרוזבול – מפני תיקון עולם, יופי, אז אפשר לתקן. לא מספרים לכם, אולי לא יודעים, שבאותה סוגיה, גיטין דף ל"א עמ' א', שואלת הגמרא בלא משוא פנים, ומי איכא מידי, והאם יש דבר ומדאורייתא משמטה שביעית שע"פ דין תורה השביעית משמטת חובות, "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" (דברים ט"ו), ותיקן הלל דלא תשמט? ויכול הלל לבוא, על אף שהיה נשיא הסנהדרין, לקבוע טענה ולנמק אותה סוציאלית ועדיין חייב הסבר, מי הרשה לך? (בןגוריון אמר הלוואי שהיתה סנהדרין, אני יכול לומר היום שלא צריך כל כך להצטער שעדיין לא קמה. רבים לא צריכים להצטער. הלוואי שנזכה שתקום הסנהדרין, "השיבה שופטינו כבראשונה", בדרך כפי שהיא חזויה במקורותינו). אז אביי אומר בשביעית בזמן הזה, ויש היקש "וזה דבר השמיטה שמוט", להקיש את שמיטת הכספים לשמיטת קרקע. שמיטת קרקע קשורה לשנת יובל, זה לא היובל של מדינת ישראל, זה היובל ההוא וזה רק כשכל יושביה עליה והיום זה רק מדרבנן, זכר לשביעית, ומול תקנת דרבנן הם אמרו, הפה שאסר הוא הפה שהתיר. או שבא רבא ואומר, זה כבר בדף ל"ו עמ' ב', שמדובר בדיני ממונות, הפקר בית דין הפקר, הוא מביא שני פסוקים שזה סמכותו של בית הדין, סמכותה של הסנהדרין. להלל לא היתה רשות לתקן תקנה שיש בה משום עקירת אות בתורה. והוא גייס את הרוב של הסנהדרין הגדולה, והיה לו מניע יוצא מן הכלל. אין לו רשות לעשות את הדבר הזה. יש מחלוקות בין בית שמאי לבית הלל. אומרת הגמרא, בעירובין דף י"ג, כן אלו ואלו דברי אלקים חיים. הוויכוח יכול להיות ממש כמו אם ויצמח פורקניה או בלי יצמח פורקניה, אבל הם חייבים להיות במסגרת ההלכה, הם חייבים להיות נאמנים לתרי"ג מצוות. ולא בא אחד ואומר, הפסוק הזה שאוסר נישואי כהן וגרושה, היום זה לא אקטואלי. מי אמר לך, מי קבע, מי בכלל אמר שזה אסור? התורה. איפה התורה התירה? אתה יכול לבוא ולשנות את ההרכב של תרי"ג המצוות שלא אתה יצרת? אם אתה אכן מאמין?

המושג רב, התואר רב, הוא תואר שמקורו בתורה שבעל פה בלבד. אין תואר רב בתנ"ך, אין בנביאים ולא בכתובים, ודאי לא בתורה, אין אפילו בשישה סדרי משנה, כי במקום שהיתה סמיכה כמו בארץ-ישראל, אפילו בתקופת התלמוד האמוראים נקראו "רבי". רבי זה תואר של מוסמך. רב מקורו בתלמוד הבבלי בלבד, רב הונא, רב המנונא, רב חיסדא, רב אשי, רב ששת, רב נחמן וכן הלאה. מי שמקבל את התואר רב שמקורו בתלמוד הבבלי, זאת ואומרת שמקבל תורה שבעל פה – התלמוד הבבלי. אתה לוקח רק מה שנוח לך ומה שנעים לך, ומשתמש בתואר שמקורו בתורה שבעל פה? ואת השולחן ערוך והרמב"ם, שהם תמצית התורה שבעל פה, אינך מקבל כספרים המחייבים אותך? יש פה, לעניות דעתנו, הטעיה של רבים, להשתמש בנושא הכאוב הזה של רבבות העולים שאינם יהודים במגמה לדבר על אחדות, כאשר יהיו יהודים גרים מסוגים שונים, לבוא ולחשוב בכיוון של ניפגש בחדר המורים המשותף של מכון פלוני או אלמוני וזה יביא את האחדות לעם ישראל ויפתור את בעייתם של אלה וימשיך את ההטעיה של ההמונים שאינם יודעים אלף בית ביהדות, אבל מאמינים שזה רב כמו שגם זה רב, בזמן שזה משתדל לפחות להיות נאמן להלכה, גם אם הוא לא מקיים כל מצוותיה, אבל הוא לפחות לא מנסה לשנות אותה או לעקור דברים, זה רב וזה רב, אין לך הטעיה גדולה מזו. לכן הבעיה, כפי שאמרתי תמיד, היא לא כל כך "מיהו יהודי" כמו "מיהו רב". ומי שרוצה

לשמור על אחדות, ומדבר בשם אחדות, צריך לדעת שאם נישואין וגירושין וגיוור לא יהיו במתכונת המקובלת על כל חלקי האומה, אין מנוס מפילוג ומפיצול.

בנושא של הפלורליזם אני אומר את האמת. זה נשמע אולי לא פופולרי, לפחות לגבי מי שבא מארצות אנגלוסקסיות, אבל אינני רואה בפלורליזם חזות הכל, לא במדינת ישראל, ודאי לא בתקופה הזאת של התהוות, של כור ההיתוך, של קיבוץ גלויות ומיזוגן. לצערי, במקומות שיש פלורליזם המספרים שלנו פוחתים והולכים מיום ליום, משעה לשעה, והפלורליזם אין בכוחו למנוע זאת. במקומות שבהם יש אחדות, שם ישנן קבוצות שונות, אך כולן נקראות לצורך העניין אורתודוקסיות לסוגיהן, שם מספר היהודים אינו פוחת, אלא להיפך, הם מוסיפים והולכים. אלה העובדות, ואיני רוצה להלאות אתכם בסטטיסטיקה זו או אחרת. היום, אם אתה לוקח את המודל של חו"ל – כמו ארצות הברית, אנגליה או צרפת – ומייבא אותן ארצה, אתה בזה גוזר גזירה על רבים מתוכנו, לא רק על העולים אלא גם על ילידי הארץ. מכיוון שיש היום שתי מדינות בעולם בלבד, מתוך כ־150 שבהן יש יהודים, שמספר היהודים בהן מחוץ לישראל הוא בעלייה, וזה רק היצע וביקוש של עשר השנים האחרונות. האחת היא קנדה, שאליה יש הגירה גדולה, שם מספר היהודים הולך ועולה משנה לשנה, והשנייה, אני מתבייש לומר, גרמניה. רק שתי אלה. ולעומתן בכ־150 ארצות, כולל קוריאה הדרומית והפיליפינים, מספר היהודים יורד ויורד, ויש לגיטימציה להתבוללות, כאשר חלק מן האנשים – אני מודה רק חלק, לצערי, מספיק אם יש אחד ולא מתנערים מזה – בא ואומר, אפשר לערוך נישואי תערובת בין יהודים לשאינם יהודים, בלי אקט של גיוור, וגם הוא עדיין נחשב רב, כמו שאפשר לערוך נישואין בין שני בני אותו מין, וזה ודאי שאינו מוסיף לפרייה ולרבייה, ולחוסנו ולעוצמתו של העם היהודי, והוא עדיין ממשיך להיקרא רב. זה רב וזה רב, אנחנו לא מכירים בדבר הזה. אנחנו מכירים ביהדותם ומקבלים באחוה כל אחד. אבל כואב לנו, ואני מדבר מתוך כאב – ולא מתוך תפיסה של מונופול על הגיוור. קחו ממני את כל נושא הגיוור הזה, אבל אל תכפו עלי לעשות דבר שהוא בפירוש עקירה של שורש ויסוד, עקירה ממש. זוהי דמות של רב, שמאפשר להמשיך ולעשות את כל הדברים הללו, ולהביא למכון, שאני אפילו לא יודע מי ייכנס אליו, מכיוון שגם בזה יש קריטריונים שונים ברגע שהתנועה הרפורמית בארצות הברית קיבלה החלטה ברוב גדול, החלטה קיימת, גם אם יגידו שהתנועה פה היא רק צל צלה או ייצוגה של התנועה הרפורמית שם, אינני יודע בדיוק מהי מערכת היחסים. אנחנו מייצגים את המיליונים של העם בעולם היהודי או שאנחנו לא מייצגים. אם אתם מדברים בשם המיליונים שם, הרי שם נתקבלה החלטה על ידי הרבנים הרפורמים שלא צריך שום גיוור, מספיק שאבא יהודי, לא צריך שאמא תהיה יהודייה. אז ברגע שרוב העולים, שהם הבעיה פה, הם נשוא הדין, אמותיהם לא יהודיות – כמו במקרה הטרגי של ניקולאי הי"ד, לבית רפפורט, מצאצאי הש"ך כנראה. ברגע שהאם גם היא לא יהודייה – די באב יהודי, הוא כבר נקרא יהודי. אין לו צורך בשום מכון, בשום בית דין, אין לו צורך בשום גיוור.

לעומת זאת, בתנועה הקונסרבטיבית, אני מבין, אין הסכמה להחלטה הרפורמית הזאת, אלא שם אם אמו לא יהודייה הוא איננו יהודי על פי כל הפרמטרים. הוא זקוק לגיוור, אם הוא בכלל רוצה בכך או אם הוא ראוי לכך, הדברים האלה, ואין התנערויות ואין התכחשות, וזה זורם בזרמו וזה מכניס בו פצלות שלא היו, ואנו הולכים בדרך המרכזית הזאת, כפי שאמרת, אלפי שנים עם כל הקשיים. אל נשליך את התינוק עם מי האמבט. יש לנו מה לתקן, בבקשה. צריכים לעשות בדק בית, תגידו לנו, אמרתם לנו נעשה, תלקו אותנו אם אנו לא עומדים בדרישות ההלכה שנוגעות לשימורו, לקיומו ולנצחיותו של עם ישראל, אבל אל תגרמו לקרע עמוק כזה של ניצול, סליחה על המלה, אבל אין לי מלה אחרת, ניצול של טרגדיה לאומית חברתית אנושית, לקידום מטרות שאינן תורמות לפתרון של עם ישראל חי.

השלכות חוק ההמרה
וועדת נאמן על יחסי
ישראל והתפוצות

הרב אהוד בנדל

שמחה דיניץ

הרב ריצ'רד אשר הירש

הרב שמחה מירון, עו"ד

פרופ' דב פרימר, רב וכו"ד

מנחה: מנשה רז

מנשה רז

מונח פה לפני מכתב של מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל, שנשלח לעו"ד אורי רגב (הרב אורי רגב, ראש המרכז לפלורליזם יהודי ונציג התנועה הרפורמית בוועדת נאמן) ובו נאמר שהרבנים הראשיים מצפים לשמוע מכם הצהרה מתקנת, שבה תביעו את הסכמתכם לקבל כמה עקרונות בסיסיים כמו:

1. יהודי הוא רק בן לאם יהודייה ולא לאב יהודי, כפי שגם החוק בישראל קובע;
2. אין להכיר בנישואין של יהודי עם בת עם אחר או של יהודייה עם בן עם אחר;
3. אין לערוך נישואין שניים למי שלא קיבלה גט כדת וכדין;
4. אין לקיים הליכי גיור שאין בהם ממש, ללא ברית מילה וקבלת עול מצוות ואמונה בדת היהודית;
5. אין לזלזל במוסד הנישואין על ידי קיום טקס הנישואין של בני זוג מאותו מין.

מנשה רז פונה אל הרב אהוד בנדל ומבקש את תגובתו לעקרונות הללו.

הרב אהוד בנדל

אני מסכים עם כל העקרונות הללו ולגבי הסעיף השני – העוסק בנישואי תערובת, עוד אוסיף – רב קונסרבטיבי שרק יהיה נוכח בטקס כזה, אוטומטית יסולק משורות ארגון הרבנים. ראיתי את המכתב שמר גדליה שרייבר כתב לעמיתי הרב אורי רגב. אני מצדי כתבתי לרב לאו בשישה בינואר שנה זו, והשבתי בחיוב לכל העקרונות הנ"ל. אבל – וזו אולי ההוכחה הברורה ביותר לחוסר הכנות של הרבנות – עד היום לא קיבלתי שום תגובה.

יש המנסים לנקוט מדיניות של הפרד ומשול בינינו לבין התנועה ליהדות מתקדמת. היו שסברו שבאמצעות מכתב זה ניתן יהיה ליצור קרע בין שתי התנועות. אבל, כשאנו השבנו על המכתב בחיוב, האם מישוהו ברבנות התייחס אלינו אחרת? האם מישוהו קיבל אותנו? האם מישוהו מוכן לשבת במחיצתנו כשאנחנו אומרים כן לכל הדברים האלה? שמים אותנו בכפיפה אחת עם כל אותם המכוונים כופרים שאסור לשתף עמם פעולה. "גדולי ישראל אסרו כל שיתוף עמם ועם שיטתם, ומכאן שאין להעלות על הדעת הקמת מוסד משותף עמם" (זהו ציטוט מהחלטת מועצת הרבנות הראשית שהתקבלה ב-9 בפברואר 1998). הדברים הללו מתייחסים הן לגבי הקונסרבטיבים והן לגבי הרפורמים, ולכן עלינו להמשיך יחדיו במאבק למען פלורליזם דתי בישראל.

הרב ריצ'רד אשר הירש, האם היהדות הרפורמית מקבלת את העיקרים האלה, שנוסחו על ידי מנכ"ל הרבנות הראשית?

מנשה רז

תנועתנו בארץ בהחלט יכולה לקבל עליה עקרונות אלו, כמובן עם הפירושים שלנו. הראיה לכך היא שאנחנו היינו מוכנים לקבל את המלצות ועדת נאמן, לפיהן רק הרבנות תגייר על פי ההלכה.

הרב ריצ'רד אשר הירש

אולם ברצוני להבהיר מהו לדעתי לוז העניין: אם הרבנות הראשית אינה מדברת אתנו, איך היא יכולה לדבר בעבורנו, בשמנו, או בשם כל עם ישראל? אם הרבנות באמת רוצה לשתף אותנו, אז היא צריכה לדבר אתנו מסביב לשולחן אחד – כשווים. עליה לומר: אנחנו שווים, לא אכפת לנו אם מישוהו משתמש בתואר רב או לא, בואו נדבר, נטכס עצה יחדיו, יש בעיה קשה לכל עם ישראל, יש בעיה קשה לגבי הנושא ביהדות התפוצות ובמדינת ישראל.

אנחנו איננו רוצים להרוס. אני מצטער מאוד על ההתבטאויות של הרבנות הראשית, מפני שלדעתי הן סגרו את הדלת במקום להשאירה פתוחה, סגרו את הדלת בפני הידברות. אם נפתח אותה שוב ונשב יחד, אפשר יהיה לפתור את הבעיות שלנו.

פרופ' דב פרימר, אנא השב לדברים שנאמרו כאן. כי באמת כיצד אפשר לדבר בתוך המשפחה על תנאים מוקדמים? מדוע צריך לחפש בסיס להידברות? האם באמת אנחנו רוצים לדבר על אחדות?

מנשה רז

פרופ' דב פרימר

אני דווקא שותף לדעה שצריכים לדבר, ושלרבות הראשית אסור להרשות לעצמה להיחחק לשוליים. אני דווקא שותף לדעה שצריכים לשבת מסביב לשולחן ולפתור את הבעיה הכאובה. אני סבור, כיהודי מאמין, שצריכים למצוא את הפתרון במסגרת ההלכה, ואני מברך על כך שהתנועות הקונסרבטיבית והרפורמית היו מוכנות מבחינתן לוותר ולהבין שאכן הפתרון צריך להיות במסגרת ההלכה. עם זאת, אני גם מבין שלא מדובר במצב של מלכתחילה, אלא במצב של בדיעבד, ויש כללים מיוחדים ושונים, כשדנים במצב הלכתי או חברתי שהוא מצב בדיעבד.

מתוך ההשקפה הזאת ישבתי בוועדת נאמן, ואני עדיין דוגל בהמלצותיה. אני עדיין מקווה שבאמצעות המערכת הרבנית או באמצעות המערכת החקיקתית נשיג את המטרה. ואני מוכן לעזור ולשתף פעולה עם כל מי שמוכן לקדם את ההמלצות הללו.

מנשה רז

מר שמחה דיניץ, אתה היית יו"ר הסוכנות היהודית ואתה מכיר את הפן האחר של הדברים. נדמה לי שאפשר לומר שאחד הדברים המקוממים היה האיום של היהודים הרפורמים והמסורתיים בקרע ובפילוג. האיום הזה של יצירת תחושה של אתם קורעים אותנו מהעם ומהמדינה. עד כמה הדבר הזה הוא באמת כל כך חמור?

שמחה דיניץ

30 שנה מחיי הקדשתי לנושא אחד, והוא אחדות העם היהודי. הדבר נובע אצלי קודם כל מהישראליות שלי, מפני שלדעתי מדינת ישראל טרם עברה את המבחנים הקשים ביותר שלה.

ואינני רוצה לראות אף לא לרגע אחד את המדינה שלנו עומדת בפני שבר בעם היהודי. לפי דעתי יהיה זה חטא היסטורי שאף לא אחד מאתנו, רפורמי, קונסרבטיבי או אורתודוקסי, יוכל לכפר עליו בכל צורה שהיא. וכל עוד נשמה באפי אני לא אפסיק לנסות למנוע קרע בעם היהודי. ואין מדובר רק במאות אלפי היהודים מברית-המועצות לשעבר, אלא גם במיליוני היהודים בארצות-הברית. אם נפעל בצורה שתיצור קרע בין מדינת ישראל לתפוצות, בין מדינת ישראל לעולים מצד אחד ובין מדינת ישראל ליהדות בארצות-הברית מהצד השני, אנחנו, כמו ידינו, מקרבים עלינו מצב קשה ביותר.

למה אני מתכוון? אני לא מומחה בהלכה. קראתי בעיון רב את המלצות ועדת נאמן ומצאתי בהן ניסיון אמיתי מכל הצדדים להגיע לפשרה. ומהו מבחנה של פשרה? פה אני מדבר כדיפלומוט לשעבר, מבחנה של פשרה הוא שאף צד לא שבע רצון לחלוטין עם תנאיה. כי אם צד אחד שבע רצון לחלוטין, זה בוודאי על חשבון הצד האחר. וודאי שלא התנועה האורתודוקסית ולא הרפורמים והקונסרבטיבים היו שבעי רצון לחלוטין מן הפשרה הזאת של ועדת נאמן. עלי לציין שראיתי בעבודתו של פרופ' נאמן ובנכונות של נציגי הזרמים השונים שישבו בוועדה ניסיון להגיע לאיזון. ומהו האיזון? כבר נאמר פה, מצד אחד הכרה של חבריי הקונסרבטיבים והרפורמים בבלעדיות של ההלכה כקובעת את הגיור – ואני מוכרח לומר שהתפלאתי, בעצם ראוי לומר שמחתי, כשזה קרה – ומהצד השני, נכונות מצד החוגים האורתודוקסיים להכיר בעובדה שהתהליך חייב להיעשות במשותף, זאת אומרת שהרפורמים והקונסרבטיבים אינם פסולים מלשבת בכפיפה אחת עמם במכון שיוקם ושידון בנושא הגיור.

ברור שזה לא כל מה ששני הצדדים רוצים. יש לי חברים רבים מאוד בתנועה הרפורמית ובתנועה הקונסרבטיבית, ואני יודע שזה היה ויתור מצדם, כמו שזה היה גם ויתור מצד אלה שייצגו את האורתודוקסיה, לשבת בכפיפה אחת במכון שיוקם.

אני מאמין שכאן טמון הפתרון, ואני קורא לחבריי מהתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית לא לטרוק את הדלת בפני המלצות ועדת נאמן, אלא להמשיך ולראות אם אפשר לבצע אותן הלכה למעשה. שמעתי פה שני קולות: מצד אחד הרב הראשי, הרב לאו, שלא שלל את המכון שיוקם – אלא רק

התעלם מהקמתו וכמובן שאין להתעלם מהבחנה זו – ומצד שני שמעתי את פרופ' נאמן עצמו אומר שבשיחות עם הרבנות נאמר לו בפירוש שהם יקבלו את התלמידים, את אותם מתגיירים בפוטנציה, שילמדו במכון הזה, ולא יקשו עליהם. אם כך, אז יש לנו פה גרעין שאיננו מספק את התביעות של אף אחד במאה אחוזים, אך עם זאת יוצר מכנה משותף.

אין ספק שעלינו לחתור ולהגיע למכנה משותף מפני שיש לנו בעיה לא רק עם עשרות אלפי יהודים רוסים, אלא גם עם הקהילה היהודית האמריקנית, המונה קרוב לשישה מיליון נפש, ובתוכם יש רוב מכריע לתנועות הלא-אורתודוקסיות. איננו יכולים לחצות את העולם היהודי, ולכן אני קורא לכולם לעשות מאמצים, להתעלות ולא לדרוש את כל מאת האחוזים. אויב הטוב הוא הטוב ביותר: אם לא נגיע לטוב ביותר, נגיע לטוב, נתקדם יחד ונבנה את המדינה הזאת – יהודים מברית-המועצות לשעבר, יהודים מאתיופיה, ילידי ישראל, יהודים מצפון אפריקה, רפורמים, קונסרבטיבים ואורתודוקסים – כולם יחד. מדינת ישראל חייבת להיות מרכז ובית לכל יהודי, אחרת הוא יחפש בית אחר. אסור לה למדינת ישראל להיות בית סלקטיבי.

הרב שמחה מירון, האם גם אצלך עברה תחושה של כאב אתמול, כשהייל ניקולאי רפפורט ז"ל הובא למנוחות בחבר העמים עקב אי יהדותו על פי ההלכה?

מנשה ה

אני חושב שהשאלה לא במקום ושזה איננו הנושא שאליו הוזמנו להתייחס. למרות שהתחושה אבל וצער היא לגבי כל אדם, בין אם הוא יהודי ובין אם הוא לא יהודי אם הוא עשה למען ישראל, וודאי אם הוא מסר את נפשו למען עם ישראל. אין צורך שנכיר ביהדות של מי שאינו יהודי כדי להוקירו. בהלכה יש דבר שנקרא חסידי אומות העולם. אך כאמור אינני חושב שזה רלוונטי לדיון שלנו.

הרב שמחה מירון

אחדות עם ישראל היא חלק בלתי נפרד מאמונת עם ישראל, מהדת היהודית ומההלכה. האמירות שלא אכפת לי מחילונים או שלא אכפת לי מאחרים בעם ישראל; או שבגלל שיש לי חילוקי דעות עם מישהו בעם ישראל הוא לא מעניין אותי והוא לא חלק ממני; ואני לא חייב להציל אותו ולעזור לו ולטפל בו כמו שעם ישראל מחויב ועשה תמיד לאורך כל הדורות – זה סילוף של היהדות. לכן, לא קיימת שאלה כזאת בכלל. הסיבה שאני השתתפתי בוועדת נאמן, למרות שהיתה עלי ביקורת מהחוגים שלי ומאנשים הקרובים אלי, היא מפני שאני מאמין באחדות עם ישראל. ישבתי שבעה חודשים בוועדה. במשך יותר מ-300 שעות ישבנו יחד ודנו בפירוט במגוון הנושאים.

לא הייתי מסכים להשתתף בוועדה אלמלא הייתי בעצה אחת עם חלק גדול מהרבנים החשובים בעם ישראל. אבל לא הייתי שליח שלהם. אני מוניתי לוועדה על בסיס אישי על ידי ראש הממשלה, אך אני מנהל בתי הדין הרבניים לשעבר ובוועדה ישב גם מנהל בתי הדין הרבניים כיועץ, או כחלק מוועדת משנה שנייה. היו גורמים בוועדה, מטעם התנועות הלא-אורתודוקסיות, ואני מצטער לומר את זה, שלפי דעתי והרגשתי, נהגו אתי שלא בתום לב. כבר מיסודה התבססה הוועדה על כך שאין בה נציגות רשמית של הרבנות הראשית. אבל, לכן ישבתי שם אני, וישב פרופ' דב פרימר, וישבו אחרים שגם הם לא היו נציגים של הרבנות הראשית. מי שניסה לומר שמסקנות הוועדה תלויות בהחלטה או בהסכמה של הרבנות הראשית היו בראש ובראשונה התנועות הלא-אורתודוקסיות. ודרישתן זו, שהרבנות תאשר את מסקנות הוועדה, באה בסוף הדיונים במגמה שהרבנות הראשית תפוצץ את העניין ולא הם, למרות שהם לא היו מוכנים להתחייב למסקנותיה. מדוע אני חושב שהם רצו לפוצץ את זה? משום שבמקביל, לקראת סיום הוועדה, כשעמדנו להגיע לסיכום ולמסקנות, הם התכנסו בחסותו של אברהם בורג [יו"ר הסוכנות היהודית], והגיעו לסיכומים והמלצות אחרים. העובדה כי הם עמלו להכין אלטרנטיבה במקביל לדיוני הוועדה, מוכיחה כי לא האמינו בה. ודבריהם עתה, כי הם מאמינים במסקנות הוועדה הם אחיזת עיניים, זו דמגוגיה.

ועוד דבר. בתחילת עבודת הוועדה טענתי שמכיוון שמדובר באחדות עם ישראל, כל הסדר חייב להיות אוניברסלי, היינו, מקיף את כל התנועות בכל העולם היהודי, ולא רק במדינת ישראל. כמו כן, עליו להיות בלעדי, היינו, זהו ההסדר היחיד ואין בלתו.

אולם, בהמשך הדיונים, ויתרתי על התנאי של האוניברסליות, כשהתברר לי שלמרות שהלחץ להקמת הוועדה וההנחיות שהופנו לכמה מחבריה – מה לטעון ומה לדרוש – באו מחוץ לארץ, הרי התנועות בחוץ לארץ לא מקבלות עליהן לא גיור כהלכה, לא נישואין כהלכה ולא שום דבר. אחדות עם ישראל לתפיסתי זה לא אחדות היהודים במדינת ישראל, זו אחדות עם ישראל כולו. אבל לא היה להם מנדט לדבר על התחייבויות של התנועות מחוץ למדינת ישראל. ועל כן הוסכם לדבר על הסדר בלעדי בתוך מדינת ישראל.

סוכם שהתנועה הרפורמית תתחייב שלא לערוך גיורים מחוץ למסגרת בתי הדין של הרבנות הראשית לישראל. בתחילה רצינו שזה יופיע במסקנות בפירוש. אבל ויתרתי על זה והסכמנו שהתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית, יתחייבו בנפרד שהגיור בישראל יהיה בלעדי לפי ההסכם. הקונסרבטיבים הסכימו להתחייבות כזו, אך בתנאי שישובו לבדוק את הנושא בעוד שנתיים. אבל כל עוד ההסכם יקום, הגיור של הרבנות יהיה גיור בלעדי. אולם, הרפורמים, עד לרגע זה לא מסרו את ההתחייבות הזאת. במקום זה הם החליטו על הסדר אלטרנטיבי, שלדעתי הוא בא להנציח את הפירוד והפילוג, ולא להביא אחדות בעם ישראל.

הרבנות נפלה, לדעתי, למלכודת שטמנו לה הרפורמים. הרפורמים בוועדה הקפידו במהלך הדיונים לדרוש את אישור הרבנות הראשית למסקנות, ואז בכנס של רבנים שהתקיים במלון ליד ים המלח, הופעל לחץ על פרופ' נאמן מצד הרבנים האורתודוקסים, להביא את הדברים קודם כל לאישור הרבנות הראשית. תגובתו של פרופ' נאמן לדברים היתה שאם אלה הרפורמים רוצים באישור מוקדם של הרבנות הראשית וגם אלה האורתודוקסים רוצים אותו דבר, יש להביא אמנם את הדברים לאישור מוקדם של הרבנות הראשית.

ההחלטה של הרבנות הראשית לא היתה נדרשת אילו הרפורמים היו מסתכלים לגופו של עניין ולא מחפשים את ההכרה, שהרבנות תשב אתם, בתור רבנים. מה שלדעתי הכשיל את העניין והביא את הבעיה למצב שהיא נמצאת בו היום, הוא הדרישה לקבל הכרה מהרבנות הראשית ולא הרצון לפתור את הבעיה הקונקרטיית שהוועדה דנה והחליטה עליה.

הרב אהוד בנדל, קיימת תחושה כלשהי שעמדתם בפני רגע היסטורי, הסכם בין הזרמים ביהדות ואתם המטרפדים את ההסכם. אודה לך הרב בנדל על תגובתך לעניין זה.

מנשה רז

מעולם לא ביקשנו את הכרתה של הרבנות הראשית לישראל. איננו זקוקים להכרתה של הרבנות הראשית. את ההכרה אנו מקבלים מהציבור שלנו, מהציבור הישראלי שלאט-לאט, אבל בצעד בטוח, מפנה עורף למונופול האורתודוקסי ומחפש אלטרנטיבות חיוביות ליהדות, המשלבות מסורת ומודרנה. אנו ביקשנו את הכרתו של הממסד הישראלי, של משרד הפנים, של מדינת ישראל, וביקשנו שהמדינה לא תפלה ולא תבחין בין יהודים. זו היתה מטרתנו.

הרב אהוד בנדל

ועדת נאמן קמה בעקבות הסכם בין ראשי התנועה המסורתית והתנועה ליהדות מתקדמת, בארץ ובחוץ לארץ, לבין הנהלת הקואליציה לאחר ההעברה בקריאה ראשונה של חוק ההמרה, כשכולם הבינו איזה אסון ייגרם ליחסי ישראל והתפוצות אם החוק הזה יגיע גם לקריאה שנייה ושלישית. היה ניסיון לפתור את הבעיה על ידי הקמת ועדה שתביא, ואני מצטט את לשון ההסכם, לפתרון רישומי לבעיית רישומם של הגרים הלא-אורתודוקסים. ולשם כך לא זקוקים לברכתה של הרבנות הראשית או לשיתוף פעולה עמה. כל מטרת ההסכם הזה (והמנדט שניתן לוועדה) היתה לבוא בדברים עם

הגורמים הפוליטיים ולנסות להציע פתרון שיניח את דעתם של כל הצדדים, ונראה היה שעם קצת רצון טוב אפשר למצוא את הפתרון הזה. אלא שהשר נאמן, כבר מהרגע הראשון דחה את הכיוון הזה של מה שמכונה פתרון טכני. היו לו שאיפות גדולות יותר, אצילות יותר. הוא רצה להביא לפיוס היסטורי בין הזרמים בעם ישראל. אנחנו היינו ספקנים, אבל מי אנחנו שנחבל במאמץ להביא לפיוס היסטורי, ולכן שיתפנו פעולה והלכנו לא לפתרון טכני אלא, על פי המתווה של פרופ' נאמן, לפתרון מהותי שיביא באמת להסכמה היסטורית ולאחידות בנוהלי הגיור.

אם אתה הולך לפתרון טכני באמת אינך זקוק לשיתוף פעולה עם הרבנות הראשית, כי הפתרון הזה נתון כל כולו בידי הפוליטיקאים, בידי הביורוקרטיה, בידי משרד הפנים. אבל אם אתה הולך לפתרון מהותי של הסכמה ואחדות בעם לגבי הליכי גיור אחידים, שיתוף פעולה במכון משותף ואחר כך הופעה בפני בית דין אורתודוקסי, את זה אי אפשר לעשות אלא אם הרבנות הראשית רואה עצמה חלק מהעניין.

אחרי שיצא הקול הקורא, שעליו חתומים הרב אלישיב והרב שטיינמן והרב עובדיה יוסף והאדמו"ר מבלז והאדמו"ר מגור – הבאים ואומרים: "אנו קוראים לכל אחד ואחד אשר בידו למנוע חילול ה' נורא זה של ההכרה ברפורמים ובקונסרבטיבים ולעשות כל אשר בידו למנוע פשרה זו, וכל הנותן יד לפושעים אלה נמנה עם משנאי ה'" – כשגדולי התורה, שהרבנות סרה למרותם, יצאו עם הכרוז הזה, גורמים אחראיים בציבור האורתודוקסי, ואפילו ברבנות הראשית, ובראשם הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון, ידעו והבינו מראש, עוד לפנינו, שאין למה לצפות, שמועצת הרבנות הראשית לא תוכל בשום פנים ואופן להמרות את פיהם של מי שמכונים פה גדולי התורה.

יושב פה הרב ישראל רוזן, ראש מינהל הגיור ברבנות הראשית, שבהוראתו של הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון נשלח יחד עם עמיתו הרב יהודה גלעד, הרב של קיבוץ לביא, לנסות לקדם את פני הרעה שהרב בקשי דורון צפה אותה – שמועצת הרבנות הראשית תדחה על הסף את מסקנות ועדת נאמן. ולכן הראשון לציון הוא זה שיזם פתרון מינהלי-ישומי שישמש כרשת ביטחון ולשם כך שיגר את הרב ישראל רוזן, ראש מינהל הגיור ברבנות הראשית ועמיתו הרב יהודה גלעד, לקיים אתנו שיחות ולברר אפשרות להסכמה. אנחנו מעוניינים בשלום, בפשרה ובאחדות. רצינו לשתף פעולה.

אנחנו עדיין מוכנים לשתף פעולה במסלול של ועדת נאמן. אם מועצת הרבנות הראשית תאשר את זה, מיד נחתום על ההסכם ונלחץ ידיים ובא לציון גואל. אבל אחרי הדברים האלה, נדמה שכל מי שחושב שאפשר להמשיך ולדבר על ועדת נאמן אינו אלא משלה את עצמו. ולכן בואו נחפש יחד פתרון אמיתי שיהיה מוסכם על כולם, פתרון טכני כזה או אחר, ובלבד שיהיה מוסכם על כל הצדדים.

פרופ' דב פרימר, יש תחושה שהמצב נקלע למבוי סתום. האם אני צודק?

אני עדיין לא התייאשתי מהסיכוי שהמלצות ועדת נאמן יתקבלו. נהפוך הוא, מתוך הידיעות שלי על מה שמתרחש הן בעולם הרבני והן בכנסת אני דווקא די מעודד. אני חושב שעצם העובדה, כפי שהרב שמחה מירון אמר, שחמישה רבנים אורתודוקסים היו מוכנים לשבת יותר מ-300 שעות, במשך 52 ישיבות, עם רבנים קונסרבטיבים ורפורמים ולדון בכבוד ולעומקם של דברים בנושא שבאמת גורלו של עם ישראל תלוי בו – זה כשלעצמו היה תקדים היסטורי.

לאחרונה ניתח אברהם בורג את המצב נכון מאוד. הוא טען שליהדות הלא-אורתודוקסית בחוץ לארץ היו בשנים האחרונות שלוש נקודות הזדהות וזהות: אחת היתה יהודי ברית-המועצות לשעבר, השנייה היתה השואה, והשלישית היתה מדינת ישראל. ההזדהות עם מדינת ישראל החלה רק במלחמת ששת הימים. בהתחלה התנועה הרפורמית לא היתה קשורה למדינת ישראל, מסיבות אידיאולוגיות, אבל במלחמת ששת הימים חל המהפך.

מנשה ר

פרופ' דב פרימר

מה קורה היום? היום אנחנו במצב שלצערנו מקומה של השואה כמקור להזדהות הולך ונחלש. סוגיית יהודי ברית-המועצות לשעבר כבר אינה רלוונטית; נותרה רק מדינת ישראל. מדינת ישראל הפכה להיות המוקד המרכזי לזהות היהדות הלא-אורתודוקסית בארצות-הברית ובארצות אחרות.

והנה, כשעלה על סדר היום חוק ההמרה, לפתע הרגישו מנהיגי היהדות הלא-אורתודוקסית שמדינת ישראל – שהפכה היום, כאמור, לקריטריון המרכזי בהגדרת זהותם כיהודים – אומרת להם, אנחנו סבורים שאנחנו צריכים לדגול בהלכה וביהדות האורתודוקסית. מאחר שלפחות מבחינה סימבולית מדינת ישראל היא קנה המידה לשאלה אם אדם הוא יהודי ואם לאו, עצם הדיון בחוק ההמרה נהפך לאיום הגדול על זהותם של יהודים לא-אורתודוקסים החיים בחוץ לארץ. ואז, כאן, במדינת ישראל, הוחל במאבק, שהוא לא מאבק ישראלי, אלא מאבק של יהודי התפוצות, הן מבחינת התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית, והן מבחינת התנועות האורתודוקסיות, שהשליכו את הבעיה על מדינת ישראל. כפי שהרב שמחה מירון אמר, אנחנו נכנסנו להליך הזה עם הידיעה, ואפילו העידוד, של גדולי הרבנים בישראל. כמו שהתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית בחוץ לארץ לחצו על נציגיהן בישראל, כך גם לחצו רבנים אורתודוקסים מארצות-הברית וממקומות אחרים בעולם על הרבנים האורתודוקסים של מדינת ישראל.

פתאום, במקום לדון בבעיה של הגיור בישראל ובאחדות העם היושב בציון, שזו היתה השאלה המקורית כשהתחלנו לדון בה, נאלצנו לדון במאבק הפנימי של הרפורמים והקונסרבטיבים בינם לבין עצמם, ומול התנועות האורתודוקסיות בארצות-הברית. אנחנו מצאנו שפה משותפת, אבל לצערנו כולנו הפכנו קורבנות של המאבקים הממסדיים מחוץ לארץ. אם אנחנו מוכנים לנתק את עצמנו מהמאבקים הללו, השייכים בעיקר לחוץ לארץ, הפתרון הוא די פשוט. אם לא, אז לא נמצא מוצא מהסבך.

מנשה רז

הרב ריצ'רד אשר הירש, אני מבקש ממך להגיב על מה שמוגדר פה כקצר ביניכם לבין חוץ לארץ. כלומר, שיש כנראה תנועה רפורמית ישראלית ויש תנועה רפורמית אחרת בארצות-הברית שלא בדיוק מסכימות האחת עם רעותה, ושהאיום הזה בקרע מקורו בעיקר בארצות-הברית.

הרב ריצ'רד אשר הירש

אנחנו מאוחדים. אנחנו תנועה אחת, עולמית, ואני המזכ"ל של התנועה הרפורמית העולמית. אולם אנו מאמינים בפלורליזם, לא רק בין הזרמים אלא גם בתוכנו, הנהלים והסטנדרטים שלנו כאן, מושרשים יותר בהווי מדינת ישראל. אך זוהי טעות גדולה לחשוב שהבעיה קיימת רק בגלל הלחץ מחוץ לארץ. אנחנו פועלים כאן כתנועה. שאלתי את החברים, שהתנגדו להכרה בתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית כאן, מה אתם מעדיפים, שאנחנו נישאר בחוץ לארץ? שלא נהיה ציונים?

מדינת ישראל לא יכולה להיות הבית של עם ישראל כולו אם כל יהודי לא מרגיש שכאן ביתו הרוחני. מגיע למדינת ישראל פלורליזם. והבעיה הזאת – כפי שהרב לאו הגדיר כטרגדיה, וזו אכן טרגדיה – מדוע היא קיימת? הסיבה היא שהרבנות כאן אנכרוניסטית, וזו הסיבה שהם לא רוצים להכיר בנו. אילו אנחנו היינו באמת רוצים בבית שימשוך כל יהודי, בית רוחני לכל יהודי, אין ספק שלכל אחד היו זכויות כאן. מה זה היה מפריע? אין מספיק יהודים חילונים בארץ לכל הזרמים? 80% מיהודי הארץ הם חילונים. למה להתחרות זה בזה?

חבריי יכולים להעיד שאני הייתי בין המתונים אצלנו, ואני לחצתי ואמרתי, "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו". אני מבין את הכאב של התנועה האורתודוקסית, ואני גרסתי מדוע שלא ניתן לרבנים האורתודוקסים לערוך את הגיור? ואמנם אנו הסכמנו לכך וזה היה ויתור גדול מצדנו. אין ספק שעשינו פשרה גדולה. עשינו זאת בכאב, אולם במטרה לאחד את הכוחות. ואז הרבנים (גדולי התורה) הודיעו שאין לשתף פעולה אתם, אין להכיר בהם, הם מקעקעי היהדות. אנחנו מקעקעי היהדות? אתה מבין איזה צעד מהפכני בעבור התנועה הרפורמית היה להקים את המוסדות בישראל,

את הקיבוצים, את בתי הכנסת, להצטרף לתנועה הציונית? אז מה? מפני שעשינו את זה רוצים להעניש אותנו, לא להכיר בנו, רוצים שנישאר בחוץ לארץ?

הרב שמחה מירון, יש פה חשדנות כלפי כל הרעיון של המכון, אולי משום שבמקום שיש רשימות שחורות, מי יכול להכיר בכלל בעובדת קיומו של מכון כזה?

מנשה רז

אם מדברים על גיור, אז הרב הראשי אמר שלא חשוב איפה אדם למד, היכן הכשיר עצמו ואפילו לא למד בשום מכון, ידונו בו לגופו של עניין, אם הוא עונה על הסטנדרטים המינימליים לגיור או לא. אם המכון נוצר כדי לתת הכרה לכמה גורמים ממסדיים, טענה הרבנות הראשית שהכרה אי אפשר לתת לכם כרבנים.

הרב שמחה מירון

ייתכן שבמסגרת הסדר כולל ובלעדי, שיש בו התחייבות של הרפורמים לא לבצע שום גיור מחוץ לכתלי בתי הדין של הרבנות הראשית, הייתי מוכן לנוסחה מתאימה של שיתופם במכון. אולם להזכירם שהתחייבות זו שלהם לא ניתנה עד לרגע זה. לכן חתמו ארבעה חברי ועדה על כך שהמסקנות חסרות התחייבות זו וכתבתי לרבנות הראשית על כך שבנסיבות אלה אין עדיין כל מסקנות לוועדת נאמן.

אין ספק שהמכון יהווה תקדים היסטורי, וכך גם שיתוף פעולה בין נציגי הזרמים במכון. אני מודע לעובדה שכל העניין הזה הוא בהחלט פרובלמטי ליהדות האורתודוקסית. עצם הנכונות לקיים מכון משותף לכל הזרמים, כפי שאנחנו שמענו בהיסוסים מפיו של הרב מירון, הוא ויתור כואב ביותר. אולם, כפי שמר דיניץ טען, זה כואב לכל הצדדים. אלא שנראה כי לאנשי הרבנות הראשית התהליך היה כואב מדי, והם לא היו מוכנים לאמץ את החלק של המלצות הוועדה שמדבר על הקמת המכון. אם עדיין אפשר יהיה להשיג את שיתוף הפעולה שלהם בתהליך, זה באמת יהיה צעד חשוב ביותר. אנו מבינים עם זאת, ששיתוף הפעולה במכון לא מחייב את בתי הדין לקבל באופן אוטומטי את בוגריו. לא ניתן לכבול את ידי הרבנות והדיינים של בית הדין למכון. יש עצמאות לכל מערכת שיפוטית, בין אם זה שופט אזרחי ובין אם זה דיין, ואי אפשר לצפות משופט או מדיין להגיד לך מראש איך הוא יפסוק. הוא יצטרך לבדוק כל מקרה לגופו.

הרב אהוד בנדל

ההנחה היא, מי שתופס עצמו כחילוני איננו יכול להתגייר. זה כתוב במפורש במסקנות ועדת נאמן, הקובעות שהדרישה לגיור היא קבלת עול מצוות. וגם במסקנה של הוועדה בעניין ילדי האימוץ, מקובל על כל חברי הוועדה הזו שהילדים יצטרכו ללמוד בבית ספר דתי, זה היה חלק מהמסקנות. מי שמתנגד לזה מתנגד למסקנות ועדת נאמן.

הרב שמחה מירון

מדברים פה על פלורליזם, ולצורך הדיון פה מופיעים הרפורמים והקונסרבטיבים כמחנה אחד. אבל אנו שאלנו את ראשי הקונסרבטיבים, גם כשהופעתי לאחרונה לפני רבני הבונדס והיו קבוצה גדולה של רבנים קונסרבטיבים, על עמדתם כלפי הגיור הרפורמי ואמרו – אצלנו, אנחנו לא נכיר בגר רפורמי, לא נקבל אותו, וגם בארץ, תשאלו את הקונסרבטיבים אם יקבלו את הגרים הרפורמים אצלם, הם לא יקבלו אותם. לכן לא צריך לברוח מכך שכל הטיעון של הרפורמים והקונסרבטיבים על פלורליזם איננו כזה. בעניינים מסוימים יש משותף לקונסרבטיבים עם האורתודוקסים, ורק עם, ולכן הקונסרבטיבים יכלו לענות לנקודות שדרשה מהם הרבנות הראשית כי משותף להם עם האורתודוקסים העיקרון של קיום מצוות ותורה מן השמים ואפשר היה להידבר.

המשבר בעם היהודי : השלכות המדיניות

פרופ' משה ארנס
חה"כ ד"ר יוסי ביילין
חה"כ נעמי בלומנטל
חה"כ פרופ' אלכס לובוצקי
חה"כ חגית פורת
הרב ישראל רוזן

מנחה: מנשה רז

הפתרון של ועדת נאמן חי ובוועט, והוא ימשיך לחיות וגם ימומש. ואני קובע זאת בצורה חד-משמעית, ואסביר גם למה. בשנה האחרונה אני מלווה את העניין הזה באופן אינטנסיבי מאוד. היו משברים קשים מאוד, והמשבר הנוכחי הוא בפירוש לא הקשה שבהם. אני יודע לקרוא בדו"ח החלטות מועצת הרבנות את החלקים המשמעותיים, המקנים לי את האופטימיות שאני חש ביחס להמלצות הוועדה. שמעתי את הרב בנדל ואת הרב הירש אומרים, אנחנו לא צריכים ולא מבקשים את ההכרה של הרבנות, לנו חשובה מדינת ישראל, ואני מתכוון להשתמש במשפט זה, שנאמר בכנות וברצינות. השגתי כבר למעלה מ-70 חתימות של חברי כנסת התומכים בוועדת נאמן. בימים אלה מצטרף לחותמים ראש הממשלה, דבר שהוא כמעט חסר תקדים, ולמעשה הוא סימן בכך לשרים לחתום גם כן, ואני מקווה שהוא אף יבקש מהם בצורה מפורשת, כך שאנחנו נגיע לשמונים ואולי יותר משמונים חברי כנסת התומכים במסקנות הוועדה. עם ישראל, באמצעות נציגיו בכנסת, נותן ביטוי כל כך ברור לתמיכה שלו בפתרון של ועדת נאמן, שאני לא מבין כלל כיצד מישהו יכול להעלות על דעתו שפתרון זה לא יתממש!

אני לא רוצה להיתמם או להתפייף ולומר שאני מאושר מהחלטות הרבנות ומסגנון, אבל אם נזכור על איזה רקע הן באו – כאשר שבוע לפני כן יצאו מי שנקראים גדולי התורה בכרוז מאוד בוטה וכל כך קשה. עתה, כשמציבים את החלטת הרבנות על רקע הכרוז הזה, אני בהחלט יכול לקרוא בהן את האלמנט הפוזיטיבי. והאלמנט הפוזיטיבי המשמעותי הוא הקמת בתי דין, כפי שהתבקש ממסקנות ועדת נאמן, והאמירה הברורה שכל מתגייר יידון לגופו של עניין, ללא קשר מהיכן הוא בא.

בעצם, הייתי מגדיר זאת כך: הרבנות מאפשרת את המשך יישום החלטות ועדת נאמן. אני יודע שיש בהחלטה שלה חלקים קשים, אבל אני רוצה להביט עם הפנים קדימה, ומה שאני שומע גם מהצד הרבני, וגם מהצד של הקונסרבטיבים והרפורמים, שהם רוצים לאמץ את החלטת המדינה. אנחנו נלך בכיוון הזה. ככלל, אני מתנגד לחקיקה בנושא דת ומדינה ויש להמעיט בה ככל האפשר. אבל החלטה הצהרתית פומבית וברורה של הכנסת – שהיא מאמצת ותומכת בהחלטות ועדת נאמן – נותנת את הפתח ליישום ההחלטות, ואנחנו יכולים לבצע זאת.

פרופ' משה ארנס, האם יש חשש שאם לא ימצא הסדר ראוי, הדבר עלול לכרסם במעמד שלנו בארצות-הברית, אולי גם במעמדנו המדיני שם?

מנשה רז

אני חושב שנכון יהיה לומר שעתידה של מדינת ישראל ועוצמתה, הייתי אפילו מעז לומר הישרדותה, תלויים במידה רבה במספר היהודים בעולם.

פרופ' משה ארנס

יהודים – אני מתכוון לאותם אנשים אשר מזדהים כיהודים, תומכים במדינת ישראל, מוכנים לעלות למדינת ישראל, ומוכנים לשרת בצה"ל. אם המספר הזה יילך ויקטן, תהיה זאת לדעתי החלטה של המדינה שלנו, ואם המספר יקטן מאוד – הדבר עלול אפילו להציב סימן שאלה על הישרדותנו. אני רוצה להזכיר לעצמנו מי הם האנשים האלה שבאים אלינו מחבר המדינות. הם חלק, איבר, של העם היהודי אשר הקומוניזם והבולשביזם ניתק אותו, הרחיק אותו ופיזרו בכל רחבי ברית-המועצות לשעבר. כתוצאה מכך היו נישואי תערובת למיניהם, אם מתוך התבוללות, ואם עקב התנאים ששררו לאתר או תוך כדי מלחמת העולם השנייה.

היום באים לישראל אלה הרואים את עצמם כיהודים ומוכנים לשרת בצה"ל. איני רוצה להזכיר את המקרה הטרגי האחרון שעליו דיבר הרב לאו. חלק מהאנשים הללו, כנראה חלק לא קטן מהם, אינו יהודי על פי הלכה. אני לא חקרת את הנושא, אבל אני מבין שגיוסם אינו עניין פשוט. יש מכשולים,

יש קשיים, וכתוצאה מכך חלק מהם אף מרים ידיים ולא מוכן לעבור את תהליך הגיור. לגבי המצב בארץ, תהליך זה מרתיע את אלה הרואים עצמם כיהודים, אנשים שעולים לישראל ואף משרתים בצה"ל. זה גם מרתיע עולים פוטנציאליים מחבר המדינות, "יהודים פוטנציאליים" אם תרצו.

ולגבי המצב בארצות-הברית – אנחנו, לצערנו הרב, לא עומדים בפני פוטנציאל של עלייה גדולה מארצות-הברית, אבל לא צריך להסביר מהי התרומה של יהדות ארצות-הברית לביטחונה של מדינת ישראל, בעבר, בהווה וגם בעתיד, בתנאי שזו תמשיך להזדהות עם המדינה. עם כל ההערכה שיש לי לזרם האורתודוקסי בארצות-הברית, הרי שבין מנהיגי התמיכה בישראל ובין מנהיגי התנועה למען פתיחת השערים בבריית-המועצות לשעבר היו יהודים רבים שבאו מהזרם הרפורמי ומהזרם הקונסרבטיבי. האם יש בכלל ספק בדבר, שאם אנו כאן בישראל, ניצור את הרושם שהם יהודים מדרגה שנייה, בסופו של דבר נפסיד אותם?

הפנייה שלי, וזאת אינה הבעת ביקורת, היא בראש ובראשונה למנהיגי היהדות כאן, בישראל. אני מעריך ומכבד אותם, אני רואה בהם את המנהיגים הרוחניים שלי ושל עם ישראל, וקשה לי להאמין שהם אינם רואים, לא רק באחדות עם ישראל אלא גם בניסיון לשמור על מספר היהודים בעולם, יעד חשוב גם מהבחינה הדתית, וכן שאינם רואים בעלייה לישראל, בשירות בצה"ל – מצווה. קשה לי להאמין, ואני כל הזמן תוהה שאולי הם עוד לא התעמקו די הצורך בסוגיה הזאת, ואולי נצמדו יתר על המידה לצד הפורמלי של הבעיה, והרי יש כאן עניין שהוא הרבה מעבר לצד הפורמלי.

חה"כ חנן פורת, כיצד אתה מתייחס לדבריו הקשים של שר הביטחון לשעבר, פרופ' ארנס?

מנשה רז

חה"כ חנן פורת

הייתי רוצה למקד את עיקר דברי במה שנראה לי כאי הבנה, במה שעומד על הפרק בסוגיית הגיור, אי הבנה שמחלחלת גם אל התפוצות. אנחנו עלולים למצוא את עצמנו בהחמצה היסטורית. אני אומר את זה בעיקר בעקבות דברים שנאמרו קודם ובעיקר באו לביטוי בדבריהם של הרבנים בנדל והירש שבעיני סימנו – אם אכן הם מתכוונים לעמוד בדיבורם – שבר, שאני מקווה בכל לבי, שהוא לא יתממש. ואני רוצה לומר פה דברים נועזים מאוד-מאוד, שאולי אפילו חבריי הטובים בתוך המפלגה הדתית-לאומית לא יקבלו אותם באורך רוח.

הרב שמחה מירון קרא את פסק ההלכה כביכול, או את חוות הדעת של הרבנות הראשית, הקובע שאין מקום לשותפות עם הציבור הרפורמי והקונסרבטיבי. אבל הוא השתתף בוועדת נאמן, ובכך אמר, בעצם, הניחו לצורך העניין לרבנות הראשית, הרי אני יושב אתכם. ובראש בתי הדין שאמורים לקום יעמוד איש המכון, אותו מכון ללימודי יהדות שמדובר בו, וכן יישבו בו גם רבנים – המכונים רבנים אורתודוקסים. אתם צריכים לשאול את עצמכם מה משמעות הדבר, ואיך זה מתיישב עם אותם משפטים ששורבבו לתוך החלטות הרבנות הראשית. מדבריו של הרב הירש נשמע כאילו שיהיו פה חילונים או חרדים. אבל שימו לב, יש פה צמיחה של זרמים שונים, ובדרכים שונות היא גם מקבלת ביטוי פומבי כלשהו או תרגום פוליטי של ציונות מאמינה. כל מערכת היחסים בין הציבור הדתי לבין הציבור החילוני, שהיתה בשעתה כמעט בבחינת ייהרג ובל יעבור אצל חלק גדול מהציבור החרדי, קיבלה אופי שונה לגמרי. התבוננו במהפכה בנושא האשה המתרחשת היום מלמטה בתוך הציונות המאמינה. תראו את השותפות בין המינים בצבא. יש לי שלוש בנות ששירתו שירות צבאי מלא. ואני לא משער לעצמי שכל הדברים הללו זוכים בדיוק לגושפנקא של הרבנות הראשית.

מתרחש פה תהליך, שמי שאיננו מבין אותו פשוט עוצם את עיניו, נוח לו להיתלות בדברים של הרבנות הראשית, אולי גם בגלל הצל שהטילה אותה פסיקה של הרבנות החרדית, כדי להתחמק מהשותפות האמיתית שהולכת ונרקמת כאן בין הציונות הדתית לבין התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית.

דיאלוג אין פירושו של דבר שאנו מקבלים או מאמצים את עמדות היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית, אלא שיש נכונות אמיתית לדו־שיח מחייב.

אינני מקבל את ההבחנה הזאת בין מי שאומר אני אינני מאמין בתורת שמים ולא מאמין בריבון העולמים, אבל אני רואה את עצמי בן העם היהודי והוא אחי, לבין מי שאומר דין הני לי ודין לא הני לי, זה אני מקבל וזה אני לא מקבל.

יש לי אתם ויכוח לעומק, אני מאמין באמונת עומק בתורת. אני מאמין גם במה שאומרים חז"ל, הלוואי אותי עזב ובתורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירם. זאת אומרת: שיש מאור בתורה שהוא מושך, שהוא מקרב. ואם יש לי חרדה גדולה זאת החרדה מפני אותו ציבור, בין אם הוא מוגדר כיהודי בין אם הוא איננו יהודי, עולים רבים ובני הארץ הזאת, שלא מכירים אות ביהדות, שכל המושגים הללו שאנחנו יכולים להתווכח עליהם הם בעבורם כספר החתום. אני רוצה לפתוח בפניהם את הדברים האלה. מכון ללימודי יהדות לא צריך להיות מיועד רק לגרים או לכאלה שרוצים להתגייר. הוא צריך לכלול בתוכו אוניברסיטה יהודית שתהיה פתוחה לכל מי שצמא לדבר ה', לכל מי שרוצה לגעת באוצר האדיר שיש לנו במורשת היהודית, שאני מאמין שבלעדיו לא יהיה לנו קיום בארץ הזאת. כי בלי אמונה אי אפשר לממש את הדברים. ולכן, לא אכפת לי, אדרבא, אני מוכן שהתהליך הזה יהיה תהליך שבו יהיו שותפים כולם. ואני מאמין שהדברים יתבהרו ותתברר האמת, כי האמת תורה דרכה.

המשמעות המעשית היא קודם כל שאני קורא כאן לרב בנדל, לרב הירש ולאחרים: אל תדחו את מסקנות ועדת נאמן בשום פנים ואופן. אתם צריכים לדעת שלמסקנות הללו, וגם ליישומן, שותף חלק מרכזי מהציבור המאמין במדינת ישראל, מהצינונות הדתית; מי לדעתכם יישב באותם בתי דין לגיור שבסופו של דבר יצטרכו להתמודד עם הבעיות המורכבות? אתם לא מבינים את מה שמשמע ממסקנות ועדת נאמן, ושהתקבל על ידי הרבנות הראשית. היה פה צעד גדול של הרבנות הראשית. הרבנות בשעתו התנגדה לבתי דין מיוחדים לגיור. לדבריה, כל בית דין שקיים בכל מקום, יוכל גם לגייר. כשנאמר בתי דין מיוחדים לגיור, פירושו של דבר אנשים שמכירים את הסוגיות, שמתעמקים בדברים, שנותנים לכך פרספקטיבה רחבה יותר, ושנוצרת פה נכונות ופתיחות לקראת הדברים האלה. והאמינו לי, המהפכה הזאת תבוא מלמטה ולא נאמץ פה בארץ מודלים מחוץ לארץ ולא נהיה משועבדים. אם תתקיים הפתיחות הזאת ייווצר פה תהליך של צמיחה מלמטה, שבסופו של דבר יבנה את המודל המיוחד, אם תרצו – את תורת ארץ ישראל.

חה"כ יוסי ביילין, מדוע כשהקשבת לי לחנן פורת היה נדמה לי שהוא מתאר את המציאות בצורה אופטימית. למה נראה שהמצב הוא הפוך?

מנשה רז

אני מוכרח לומר שאני מסכים עם חלק גדול מדבריו של חנן פורת ועד שלב מסוים הסכמתי עמו ועם אלכס לובוצקי בנושא הוועדה. אם זה תלוי בי, אני מאמץ את ההחלטות של הוועדה הזאת. לא כיהודי מאמין אלא כיהודי אגנוסטי, שמבחינתי אני מאמין, בניגוד לרב לאו, בפלורליזם, ומצדי – אדם צריך לחיות באמונתו, כמו צדיק. ולכן לדעתי, הזרמים האורתודוקסי, הקונסרבטיבי והרפורמי – כולם צריכים להיות לגיטימיים. כמובן שאני מקבל את הניתוח של חנן פורת יותר מאשר את הניתוח של הרב לאו, אם כי מוזר בעיני הניסיון לטעון שאדם חילוני שלא מקבל את תורתו בכלל עדיף בעיני על אדם חילוני שמקבל רק חלק מהדברים.

חה"כ יוסי ביילין

אבל מתי זקוקים לרבנות? הרב בנדל טען שהוא אינו זקוק לרבנות לצורך התיקון הטכני, אני, לעומת זאת, זקוק לה לצורך התיקון המהותי. גם איני תמים דעים עם דעתו של אלכס לובוצקי שטען כי הוא לוקח את מה שאמר הרב בנדל וטוען, הנה, הוא לא זקוק לרבנות. לדעתי, הוא כן זקוק לרבנות לצורך התיקון המהותי. מדוע? כי בסופו של תהליך מגיע הגר לבית הדין. איזה בית דין? בית דין

אורתודוקסי, שהרי הרב בנדל וגם הרפורמים ויתרו על הגיור, שזה בעצם היה נשמת העניין. הם באו ואמרו אנחנו מוכנים לוותר על התביעה הלגיטימית שלנו לגייר, כדי לקבל משהו אחר, הכרה כלשהי מהרבנות. שכן הולכים כאן לפתרון מהותי, לא לפתרון טכני. והשר נאמן אמר, חכו עם הרבנות, עוד נגיע לזה. והיום הזה הגיע. ביום הזה בא השר נאמן אל הרבנים הראשיים ואמר להם, את כל החלק העיקרי, כלומר את פרק א', תעזבו עכשיו. אני מבקש מכם אישור לפרק ב'. בפרק ב' נאמר שהרבנות הראשית נקראת הרבנות הראשית, ושהם אלה שעוסקים בגיור והם הסכימו לדבר. בא השר נאמן וטוען: ראו, הם אמרו כן. אבל הרבנות הראשית לא יכלה לסיים את ההחלטה בלי לומר דברים איומים על הפתרון האמיתי, על רעיון המכון. אבל חנן פורת כל כך רוצה פתרון – ובצדק – שהוא מוכן לקרוא בין השורות את הדברים, ואני לא בטוח אם הם נאמרו על ידי הרבנות.

מה קורה כאן? חנן פורת אומר שיש כאן איזו הכרה במציאות, מין "היתר-עסקה" כזה, שהם, ברבנות הראשית, לא היו יכולים להסכים לה בגלוי, אבל הם מקבלים אותה. אולם מכיוון שהם מחויבים לגדולי התורה ולאחרים, אז הם עושים שקר בנפשם. זה מה שבעצם אומר חנן פורת, ומה שהם כותבים זה לא מה שהם מתכוונים. זו האשמה די חריפה כלפי הרבנים.

אני לא בטוח שזה נכון, אבל אם זה נכון, זה מאוד בעייתי. בעצם, מה שאני רואה כאן זו החלטה של הרבנות הראשית, שבאמת התקבלה על רקע מסוים וכו', ואם אני הייתי דיין בבית דין שמטפל בגיור והייתי קורא את ההחלטה הזאת, היה עלי באמת למרוד במלכות כדי לאשר גיור לאדם שלמד במכון.

לפי דעתי, מה שיקרה באמת, ופה אני רק מנחש: עשוי להתרחש מה שקרה בנתניה עם העולים מאתיופיה שהיה בית דין שהסכים לקבל את המכון, משום שזה שמנהל את בתי הדין הרבניים עובד בעצמו במכון. ואילו בפתח תקוה, בכפר סבא, בחיפה ובמקומות אחרים יהיו דינים נוקשים שיטענו שמי שמגיע מהמכון לא יתקבל.

והם תמיד יוכלו לחזור להחלטה האיומה שקיבלה הרבנות הראשית. והדברים היפים של הרב לאו, שהם באמת דברים שיוצאים מהלב, הם חמורים מאוד בעיני. הוא לא מוכן להכיר לא ברפורמים ולא בקונסרבטיבים. זאת אומרת, שהרפורמים והקונסרבטיבים ויתרו על התביעה העיקרית שלהם, ולא קיבלו את המעט שהם תבעו.

חה"כ נעמי בלומנטל, האם קיימת אפשרות ששתי המפלגות החילוניות הגדולות ילכו יחדיו ויפקיעו את ההכרעה מהוועדה, וכך ימצא פתרון נאות מתוך אחריות לאומית?

מנשה רז

קונסטלציות פוליטיות הביאו לכך שאי אפשר היה להעביר את חוק ההמרה, ומכאן נסללה הדרך לפשרה. בוועדת נאמן הושגה הסכמה שהגיור יהיה על פי ההלכה, אבל התנאי היה שיהיו מכוני גיור משותפים, כך שהרפורמים והקונסרבטיבים יקבלו הכרה כלשהי. הרבנות הראשית הסכימה למה שבלאו הכי היה מוסכם על הכל – שהגיור יהיה רק על פי ההלכה – ודחתה את נושא האולפנים ומכוני הגיור המשותפים. אנחנו בוועדת העלייה והקליטה – צפינו זאת; נפגשנו עם הרבנים הראשיים כדי לנסות להגיע להבנה.

חה"כ נעמי בלומנטל

אני סבורה שהגיע הזמן ששתי המפלגות החילוניות הגדולות, הליכוד והעבודה, ישתפו פעולה. שיתוף הפעולה חשוב משום שכוחן של המפלגות הולך ויורד עקב חוק הבחירה הישירה, ומשום שהדבר יאפשר לבצע את רצון רוב העם – פשרה.

באשר למה שעומד כרגע על הפרק – ועדת נאמן – המשבר מאחורינו. בכל הנוגע ליחסים עם יהדות התפוצות, ניתן לראות התפתחות לטובה במשבר הנוכחי, משום שהפעם, בניגוד לעבר, נזעקנו בעבר התפיסה היתה שעל יהדות התפוצות להתאים את עצמה למציאות בישראל בכל מה שנוגע למישור הערכי-יהודי. התפיסה הזאת משתנה; כאשר ראינו את המשבר ואת סכנת הקרע, נזעקנו.

אני גם רואה בחיוב את העובדה שהבעיות, שנבעו מהקצנה שאי אפשר היה להמשיך לחיות אתה, עלו על פני השטח, ושעתה נעשה ניסיון לפתור אותן.

חה"כ אלכס לובוצקי

יש אנשים, כולל בצד הרפורמי והקונסרבטיבי, שקוראים באופן אובססיבי את העיתונים החרדיים ונותנים לציבור, שמהווה רק ארבעה אחוזים מהאוכלוסייה, שופר וקול כאילו שהוא מכתוב את סדר היום הציבורי. הגיע הזמן שנדחק את הקיצונים הצדה. אם יש משהו שאני גאה בו הוא שעל עצמת התמיכה בוועדת נאמן, שארגנתי, הצלחתי להחתים את רוב חברי הכנסת, ממר"צ ועד למפד"ל. מי שלא רוצה להיות במרכז הישראלי הזה יוכל להישאר בחוץ, אבל 80% שחתמו יוכלו לעבוד יחד.

חה"כ יוסי ביילין

אני תומך במסקנות ועדת נאמן. אולם כשקיבלתי לידי את ההחלטה של הרבנות הראשית, הייתי כיתרו בזמנו, ובשרי נעשה חידוין-חידוין. הייתי בטוח שכל מה שהם יעשו יהיה לאשר את שנשאלו עליו. הם נשאלו על חלק ב' של ההמלצות והתבקשו לענות עליו. ואחר כך יעשו מה שאמר הרב לאו, שלא אכפת להם אם זה מכון כזה או מכון כזה. אבל לא זה מה שכתוב בהחלטה.

הרבנות הראשית הרגישה, אולי בגלל לחצים, שאם יהודים, רבנים, או אנשים רציניים החיים בתוך עמם כותבים דברים כאלה, הרי שבשלב זה נסתם הגולל על יישום מסקנות ועדת נאמן. יכול להיות מאוד שדו"ח ועדת נאמן יהיה מונח על איזשהו מדף ובעוד חודשים אחדים אף יתעורר לחיים. אני לא רוצה לומר שהעניין מת. אבל אני אומר, אם כל העניין הוא על מנת להגיד לרפורמים ולקונסרבטיבים שזה מה שאתם צריכים לקבל בתמורה לויתור שלכם – זו באמת לא עסקה הוגנת.

פרופ' משה ארנס

אני מקווה שהסיכום של ועדת נאמן יתקבל על ידי כולם. זה ללא כל ספק הישג חשוב, אפשר אפילו לומר הישג היסטורי. אבל לדעתי זה לא הכל ואולי אפילו לא העיקר. מכיוון שהשאלה שאני שואל את עצמי, ושעליה לא קיבלתי תשובה אף לא מאחד הנוכחים פה היא: בחור המשרת בצה"ל, שעלה מברית-המועצות לשעבר, שבמקרה הוא בנם של אם לא יהודייה ואב יהודי, האם יהיה לו קל יותר להתגייס אחרי שיתקבלו ההמלצות של ועדת נאמן או שהדברים יתנהלו אותו דבר? ואני שואל את עצמי מי פה נאבק על כך שיהיה לבחור ההוא קל יותר, הנציגים של הרפורמים? הנציגים של הקונסרבטיבים? לדעתי, זאת צריכה להיות הרבנות הראשית, רבני ישראל, הם צריכים להיאבק על זה, להם זה יותר חשוב. ואינני רואה שהבעיה הזאת בכלל תבוא על פתרונה. אני מקווה שאני טועה.

חה"כ נעמי בלומנטל

בעניין הגיור – פרופ' ארנס דואג לעולים החדשים המגיעים לישראל. אני מזהה מגמה חדשה שלא דנו בה מספיק. ישנה נטייה היום בקרב העולים החדשים לוותר על שירותי הרבנות בכל מה שנוגע לחתונה. הם מסתפקים בהסכם ממון וחיים משותפים שנחתם במשרדו של עורך דין, או בנישואין אזרחיים בחו"ל.

מערכת קשה ונוקשה מובילה את הצעירים לחפש פתרונות במקום אחר; גזרות שהציבור מתקשה לעמוד בהן, סופן שהן מובילות לשינוי. הפתרונות שאותם זוגות צעירים מאמצים יגרמו בסופו של דבר לרבנות הראשית ללכת לקראת הציבור. הפתרונות לא יזכו בוודאי לשמות חדשים – לא רפורמים ולא קונסרבטיבים – אבל תימצא למדיניות החדשה אצטלה אחרת.

חה"כ חנן פורת

אני רוצה לומר שבתוך הדברים של הרב לאו, שמקצתם התקבלו על ידי הציבור כאן ומקצתם עוררו התמרמרות, יש עניין אחד שאנחנו חייבים להפנים. אם לא יהיה גיור מוסכם על כלל ישראל, על כלל המערכות בישראל, אנחנו ניקרע כאן לשני עמים; הבן שלי לא יוכל להינשא לבת שעברה גיור לא-אורתודוקסי. וזאת, לדעתי, האחריות הגדולה, המוטלת על כתפי הרפורמים והקונסרבטיבים בהחלטתם כיצד לנהוג. אינני רואה מהלך זה רק כפשרה הנובעת מרצון כלשהו לנינוחות חברתית, אלא מתוך אחריות גדולה, מתוך ההבנה שבמדינת ישראל, אין לנו אפשרות אחרת. ואם שתי

המפלגות החילוניות הגדולות יקבלו החלטה הפוכה ומנוגדת לזו, אז הן תהיינה אחראיות לקרע בתוך עם ישראל.

יש להבין שהלוז האמיתי של ועדת נאמן, הוא ההכרה שמוכרח להיות מסלול אחד לגיור. כי בגיור אנחנו מקבלים את הבית כולו, את המשפחה כולה ונעשים חלק מההיסטוריה שלנו.

בתשובה לשאלה בדבר הצורך להקל את תהליך הגיור לעולים-חייילים דוגמת הלוחם מגבעתי ניקולאי רפפורט הי"ד, שנפל בעת מילוי תפקידו בלבנון, ומכיוון שחייב להיות מסלול גיור אחד, אין מנוס מכך שנבין את המציאות. שבה אנחנו נמצאים ונפתח את הפתחים המקסימליים במסגרת ההלכה היהודית כבית הלל. וכאן המושג בית הלל הוא מושג קונקרטי. זה לא סתם בית הלל אלא בית הלל המקל בגיור. ומי שקורא את מסקנות ועדת נאמן לעומק רואה שזה בא שם לידי ביטוי. זהו תהליך שהציונות המאמינה צריכה לקחת בו חלק מרכזי.

בהחלטות ועדת נאמן, שאומצו על ידי הרבנות הראשית, יש חידוש גדול. החידוש הוא הקמת בתי דין מיוחדים לגיור, דבר שלא היה מוכר, לפחות באופן פורמלי, על ידי הרבנות עד כה, גם אם הוא צמח בשטח.

אם נבין, וזאת אחריות גדולה, שהמשמעות היא שצריך להקים בתי דין רבים, נוכל לומר לעולים: יש לכם דרך. על מנת לקרב אותם יש להתנהג במאור פנים, לא להחמיר אלא להקל, אבל לקרב ולהקל במסלול היהודי. זו המשימה של מפלגת ישראל בעלייה, זו המשימה של הציונות הדתית, זו המשימה של כל מי שרוצה בהתערות העלייה הזאת בארץ.

לדעתי, זהו תהליך ממושך והוא לא יבוא ביום אחד. וייתכן מאוד שכל הוויכוח הזה בין הקונסרבטיבים והרפורמים לבינינו יישכח, וכתוצאה מכך יתקיים פה קטליזטור לתהליך הזה שאני מדבר עליו, שהוא קריטי, והכרחי. אני מסכים עם דברי פרופ' ארנס. כי אני, כמותכם, כמו כל יהודי, רואה בלב קרוע את המקרה של החייל ניקולאי רפפורט, ושהסתבר שלבד מהבעיה הכלכלית הנוראה, שלא היינו מודעים לה, הוא לא הספיק לעבור את תהליך הגיור.

אני לא מחפש לעקוף את ההלכה, אני רוצה לפתוח את ההלכה. יש פעמים שבהם מתקיים הכלל "פוק חזי מאי עמא דבר", אני אתרגם את זה לעברית, צא וראה איך העם נוהג. זאת אומרת, יש תהליכים שצומחים מלמטה, והרבנות הראשית בעל כורחה תענה על חלקם אמון, בגרעין של הדברים היא נמצאת אתנו. יש דברים שאין צורך לבטאם במלים; התהליכים האלה הם חזקים מאמירות אלו או אחרות.

אני משמש כראש מינהל הגיור ברבנות הראשית וכמו ח"כ פורת מגוש עציון, אני איש הרבנות הראשית וברצוני להבהיר את הדברים הנועזים של חנן פורת, ולתמוך בהם בשתי ידיים. אבל לפני כן אני רוצה לומר שבעיית היחס בין הזרמים ביהדות היא בעיה חשובה מאוד, ואני תומך במסקנות ועדת נאמן אם זה יביא לפיוס. אבל לא זה מה שיביא לנו את הגרים.

תהליכים רבים עברו על הציונות הדתית במדינה, והרבנות הראשית ורבני הציונות הדתית צעדו בעקבות גוש עציון והמורשת שהתפתחה שם, החל משיבות ההסדר, האולפנות והמדרשות וכלה בעוד דברים רבים, שאם היו שואלים את הרבנות מראש היא לא תמיד היתה אומרת אמון, אולם בדיעבד קיבלנו את הסכמתה.

ויש לי הפתעה בשבילכם: מסקנות והמלצות ועדת נאמן מיושמות מזה שלוש שנים; עכשיו ועדת נאמן אמרה אמון למה שאנחנו עושים מזה שלוש שנים בשבעה הרכבים, בבתי הדין. בנושא בתי הדין לגיור – הללו קיימים לא במסגרת בתי דין אזוריים אלא במסגרת הציונות הדתית. הגרים אינם ממתניים בתורים ארוכים. מכל אלה שעברו את המערכת שלנו איש לא התלונן ולא טען מעל

הרב ישראל חזן

דפי העיתונות שנדרש לשלם בעבור הגיור או שיש לו בעיה כלשהי עם מידת החומרה שבגיור. הכל יודעים שכל היושבים בדין הם מן האסכולה של הציונות הדתית ואני מקווה שגם הלל הזקן היה יכול להצטרף להרכבים הללו.

לבית הדין באים. לאחר שלומדים באולפן. מתקיימת ישיבת בית דין אחת, ובדרך כלל מסיימים בה את ההליך. כ-90% מתקבלים לחיק ישראל בישיבה הראשונה. לפעמים אומרים, תבוא בעוד חודשיים-שלושה. הדברים נעשים במאור פנים. זה יותר דומה לחתונה מאשר לבית דין. אין שם קתדרה ואין דיסטנס.

תסלח לי על השאלה, כמה זמן אורך התהליך?

פרופ' משה ארנס

הרב ישראל רוזן

הדיון בבית הדין נמשך כשעה, ובמערכת האולפנית כשנה. לומדים שם בלימודי ערב. האולפנים מפוזרים בכל ערי הארץ ומושבותיה, בהתאם להמלצות ועדת נאמן. כל זה קיים. לאולפנים אין גם הנהלה מרכזית אלא מקומית, הדברים נעשים בלי הנהלות. יתר על כן, המלמדים באולפנים – ויש היום כ-50-60 אולפנים, מקרית שמונה ועד באר שבע – הם אנשים שאושרו על ידינו מבחינת הרקע. אנחנו דווקא מחפשים עולים מחבר העמים, הדוברים רוסית, וביניהם לא תמצאו את האורתודוקסיה החרדית שיבואו ללמד. זו המציאות בשטח, כל הדברים האלה שרירים וקיימים.

אני רוצה לסיים ולומר, שאני קורא כאן לחברים מן התנועה המתקדמת ומן התנועה המסורתית: בואו נשתף פעולה בשטח בהבאת המתגיירים הפוטנציאלים לאותם מוסדות לימוד הקיימים בשטח זה זמן. כל מי שעובר את המסלול של כשנה – מדובר על 420 שעות לימוד – סיכוי רב שיגוייר, כמו שבתהליך קליטת עלייה צריכים לפעול.

אבל אני חושש שרוצים לפתור לא את בעיית המתגיירים אלא את בעיית הלגיטימציה של התנועות הלא-אורתודוקסיות בעיני הממסד. אם כן, אני מציע לכם שתחפשו תחומים אחרים, כדוגמת המועצות הדתיות, אולי בענייני קבורה, אבל לא בנושא הגיור, כי רק תזיקו ותשלו את המועמדים להצטרף לעם ישראל לדורותיו.